

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VIBORGS BRAND

1726

VIBORGS BRAND

1726

VIBORGS BRAND

1726

ved
Hans H. Worsøe
og
Paul G. Ørberg

Lokalhistorisk Arkiv for Viborg Kommune
Historisk Samfund for Viborg Amt
Viborg Stiftsmuseum
1976

*Udgivet med tilskud
af Viborg Kommune*

Omslag: Paul G. Ørberg
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s
ISBN: 87-87235-08-0

En junidag for 250 år siden

Ildebrand er drama, og drama skal opleves. Storbranden for 250 år siden - den 25.-27. juni 1726 - er det dramatiske højdepunkt i Viborgs historie. Hvordan oplevede byens indbyggere denne tragedie, hvor mennesker blev ruinerede, og århundredgamle kulturværdier gik til grunde i det brølende flammehav. Hvor tæt ind på livet kan vi komme den tids mennesker?

Vi har her forsøgt at samle de vigtigste skriftlige vidnesbyrd om den store ildebrand. Det kan synes et ret beskedent materiale i betragtning af ulykkens omfang, men det lader os dog fornemme stemninger og tilstande omkring katastrofen, og i listerne over de brandhærgede og dem, ilden skånede, marcherer hele Viborgs datidige befolkning frem for os, hus for hus, familie for familie.

Stormegyste, allernædigste
 Kon. Konge og Fæder,

Jeg maa med største Bændelighed allervindeligst indberette
 for Deris Kongl. Majt., at i forgaar den 25 Juni end
 er i Lyttelby Idd. kom den største og beste deel af den
 dygt Jægt og Gaarde, ja den. Tude og Torte triden. Kister
 for og Kjøp. gaarden, formentlig og forfærdeligt forom i
 for Konge er bleven indtaget: paa det for gind mig, for vel for
 mange andre, migt i Lyttelby, selvst paa den for lidt er bleven
 reddet, og offtendige er for almindeligt, at den som den den?
 fulde den anden. Og i det jeg om mest og sigge for at vider
 det, for af paa tyve Proक्टर og Documenter, som i mit Kjøp,
 er foruden migt andet af mit gods, mit guds. Bitholdagene
 det om foru skade og Torng ind alle bleven fortaent. Dend
 allersigste god yndes Tude deel og Jægt for den offtendige
 lige, som Deris Kongl. Majt. med alle Beskæft. som
 Kunder forner, og afende for Deris Majt. Lige og ten
 de, alle fordele flager og altsidige Tiesholder, paa det i alle
 sigte indendige sigde gæder

Deris Kongl. Majt.

Wiborg d. 27 Juni 1726.

allervindeligst hos Kongen
 og i Lyttelby Kister
 Trellund.

Det smukt skrevne brev er biskop Trellunds egenhændige indberetning til kongen om ildebranden. Det ligger nu i Rigsarkivet.

Allerunderdanigst beretning om branden

Endnu mens ilden ulmede i yderkanterne af den brandhægede bydel og røgen steg op fra brandtomterne, satte biskop Johannes Trellund sig til skrivebordet for at fortælle sin herre og konge, Frederik IV, om den ulykke, der var overgået den gamle kongehyldningsstad. Han sad ved et fremmed bord, for hans eget var brændt sammen med hele bispegården. Måske har han fået husly hos venner i den vestlige bydel, måske på Asmildkloster, den ældgamle bisperesidens. Brevet er det første vidnesbyrd, der findes om branden, dateret den 27. juni 1726.

Allerunderdanigst beretning om ildebranden i Viborg.

Stormægtigste, allernådigste arvekonge og herre.

Jeg må med største vemodighed hermed allerunderdanigst indberette for Deres kongelige Majestæt, at i forgårs den 25. juni ved en ulykkelig ildebrand den største og bedste del af denne bys huse og gårde, ja Domkirken og Sortebrødre kirke, så og bispegården, formedelst en forfærdelig storm i få timer er bleven ødelagt, hvilket har gjort mig såvel som mange andre meget ulykkelig, helst siden der så lidet er bleven reddet, og elendigheden er så almindelig, at den ene ikke kan hjælpe den anden. Og idet jeg var mest omhyggelig for at redde det, som af publiqve protokoller og dokumenter var i mit hus, er, foruden meget andet af mit gods, mit ganske bibliotek til min store skade og sorg ved ilden bleven fortæ-

ret. Den allerhøjeste Gud opvække selv råd og hjælp for denne elendige by, krone Deres kongelige Majestæt med al velsignelse, som himmelen formår, og afvende fra Deres Majestæts riger og lande alle skadelige plager og ulykkelige tilfælde, hvilket i allerdybeste underdanighed stedse ønsker

Deres kongelige Majestæts allerunderdanigste tro tjener
og uafladelig forbeder

J. Trelund

Viborg, den 27. juni 1726.

Som en tåge over byen

Branden kunne ses og spores viden om. I sin bog om de store ildebrande i Viborg fortæller lærer P. M. Rørsig herom.

Der havde i disse branddage været marked i Skive, og da nogle viborgske handelsmænd på tilbagevejen kom til Korsbakkerne mellem Højslev og Jordbromølle, ytrede de deres forundring over, at de ikke her, som de plejede, kunne se Domkirkens slanke spir. Derimod bemærkede de som en tåge over byen, hvilket de dog ikke gjorde sig nogen tanke over. Der var kraftig vestenvind, og de havde før i en tør sommer set støvtåge rejse sig over Viborg.

Det var jo i virkeligheden ikke nogen let tåge, der hvilede over Jyllands hovedby i disse døgn. Nej, mægtige skykloder af røg med isprængte gnister fra det gigantiske bål er steget til vejrs og drevet hen over søen og oplandet mod øst. Hen under aften og natten igennem har brandskæret flammet op mod de lyse nætters klare sommerhimmel og bragt sit ildevarslende budskab ud over næsten hele Viborg stift.

I et par dage havde man fra bakkerne ved Lemvig iagttaget en ualmindelig stærk røg i østlig retning. Post gik der jo ikke dengang som nu, men senere bragte rygtet efterretningen om Viborgs brand. Fra gården Nørre Vinkel på Lemvigegnen gik et par sønner, der havde begyndt deres skolegang i Lemvig latinskole, nu 1726 i den større katedralskole i Vi-

borg, hvor så mangen discipel fra de mindre skoler måtte hen for at få en sidste afpudsning, inden det kunne nytte at fremstille sig på universitetet. Just som familien stod i begreb med at sende en karl til hest efter de to studerende, kom de agende på en lejet bondevogn. De havde ikke personlig lidt nogen skade, men alt deres tøj var brændt.

Ildebrandshistorien fortalt af en samtidig

Christen Sørensen Testrup giver i sit værk »Rinds herreds krønike« efter selve den historiske beskrivelse af herredet en blandet skildring år for år af store og små begivenheder i ind- og udland. Under året 1726 således en skildring af branden i Viborg, en skildring, der tydeligt bærer præg af, at Testrup selv har besøgt brandtomten ret kort tid efter branden, men også af, at beretningen først er nedskrevet en del år senere.

Christen Sørensen Testrup var født 1685 på Testrupgård i Rinds herred. Viborg kendte han bl.a. fra to år (1700-02) som skriverdreng hos landstingshører Bering. Hvor han opholdt sig under branden, vides ikke med sikkerhed, da han i de år sejlede som styrmand. Fra 1730 var han herredsfoged i Rinds og Gislum herreder og han døde i 1761.

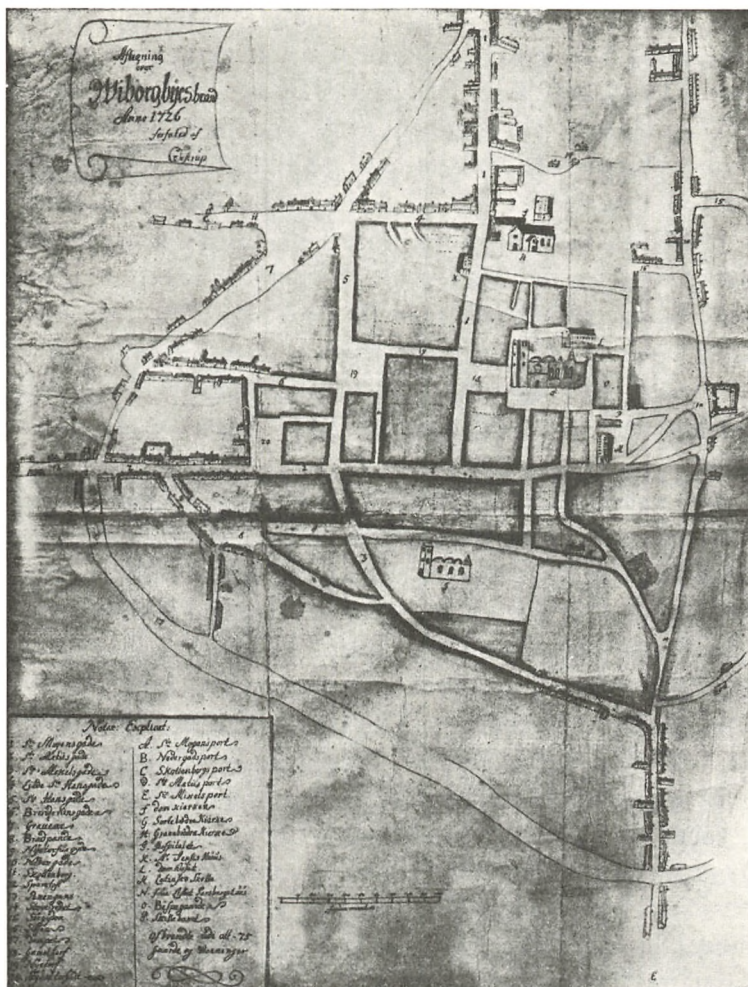
Vi lader hans beretning tale for sig selv:

Anno 1726 den 25. juni, som var næste dag efter St. Hans dag, kom ildløs til Peder Vandets, som boede på nordre side af Hjultorvet i Viborg, ved en piges uagtsomhed, som tændte i en bryggerkeddel med lyng, og som lynget var liggende på loftet, var hun gået op og havde kastet en byrde ned af en lem på gulvet, og medens hun ville hente en anden byrde, var ilden brændt ud fra keddelen i lynget, førend hun kom igen. Da hun ikke kunne dæmpe den, og som det samme dag blæste en stærk blæst af vesten, tog ilden straks overhånd og fløj over hele byen, og således afbrændte den største og bedste

part af byen, som alt inden aften lå i aske, og blev alene stående de yderste parter deraf, hvor de små bygninger fandtes (se hosstående aftegning, som jeg over samme brand har forfærdiget på stort papir, men her til eftersyn så lidet har sammendraget).

Domkirken, den Søndre sogns kirke, latinskolen, rådhuset etc. afbrændte ganske tillige med bispegården. I kirkerne brændte en stor del af de døde i begravelserne, klokkerne smeltede og løb bort, hvilke var i Sortebrødre kirke to og i det sønderste tårn på Domkirken fire. I det nordre tårn hængte stormklokken, den faldt ned og led ingen skade, uden at nogle af hankene sloges af. Den største klokke i det sønderste tårn var givet af kong Frederik 2. Samme var så stor, at den kunne ikke ringes, men blev trådt med fødderne. Sejerværket (d.v.s. uret) faldt ned og blev øde, og var overalt en jammerlig forstyrning, så at intet blev igen uden de bare mure. Den Nordre sogns kirke var og ild udi, men blev igen udslukket.

Blandt de, som brændte i begravelserne, var og kong Erik, som blev ihjelslagen i Finderup. Han var bag det store alter i en grav, som var muret noget oven for jorden, i en blykiste. Over ham lå et monument af træ som var udhugget, hvilken jeg accurat havde aftegnet for min egen kuriositet nogle år før det brændte. Førend kong Erik brændte, kunde man endnu se i hans hovedpande firkantede huller, som hans drabsmænd havde hugget ham med stridshammere, som da var i brug. Og som han ikke fik sacramentet, før han døde, havde munkene lagt det i kisten hos ham i en liden sølvæske, hvorpå stod at læse Panis adest sponsalia vitæ. (Det er i oversættelse: Her er brødet, som giver det evige liv.) Denne æske havde biskop Deichmann nogle år før betjent sig af, eller taget til sig, da han solgte det gamle konventhus i domkir-

Chr. Testrups kort over branden i 1726. De brændte bydele er vist med mørk kant omkring. Nord for Hjultorvet (nr. 20) er det sted, hvor ilden opstod. Original på Viborg Stiftsmuseum.

ken til en begravelse, og igen lod indrette et nyt bag alteret, hvor kong Eriks grav var. I dette nye konventhus brændte en stor del af stiftets breve, både gamle og nye. Havde de bleven i det gamle; for hvilket var en jerndør, havde de bleven frelst. Samme biskop Deichmann lod og holde auktion, mens han var i Viborg, over en stor del gamle jernbundne munkekister, som alle var fulde af breve, men tjenestefolk og andre, som købte kisterne, væltede brevene af uden for kirkedøren, som ved en stor påfaldende regn flød bort og blev nedtrådt. I disse kister var ej alene gamle munkebreve men endog en del af adelens breve, som var indført i fjendetider. Jeg har et, som jeg har fået af en, der ungefær havde taget det op på garden...

Der var endog i Domkirken herforuden adelens brevki-ster, hvorudi adelens ejendomsbreve lå forvarede, hvilke forlængst er øde og forkomne. I altergulvet af Domkirken var ved begge sider gjort med panelværk og sæder at sidde på, som kunne slås op og ned, oven over var udhugget en del munkesprangværk, derhos var malet Christi lidelse; på dette sprangværk, som tildels var forgyldt var at læse med munkeskrift disse rytmi (herefter følger ti linjer på latin).

Da disse træstole og paneler var bortbrændt kunne man se et locus i den lave mur bagved som et skab, hvortil der havde været en forborgen dør i panelet, som ingen var bevidst. Hvad der havde været forvaret udi, kan jeg ikke sige, formodentlig har de katolske der haft deres helligdomme forvaret, med hvilke de i Viborg på de tider var temmelig velforsynet. Thi de havde da i Viborg Domkirke:

Noget af vor Frues eller jomfru Mariæ hår, noget af vor Frues klæder, et stykke af de 5 brød, Christus bispiste de 500 med, noget hår af St. Siegfreds skæg, nogle ben af St.

Jørgen, et stykke af Christi kors, et rygben af St. Peders ben, et ben af St. Villads, noget af de 11.000 jomfruer, noget af de 10.000 riddere, noget af St. Ægidius, noget af St. Sidsel, et stykke af den gyldne port i Rom, noget af St. Barbara, noget af St. Birgitte, noget af St. Blasius, noget af St. Olufs skjorte, som var blodig, et stykke af Pancratius' arm, et stykke af St. Vincents, noget af St. Nielses olje, et stykke af St. Stephans hovedpande, nogle af St. Kjelds tænder, et tørklæde som Christi blod sad på, et stykke af Herrens disk, noget af St. Mathias apostel, noget af St. Lambert, noget af St. Alban, noget af St. Albinus, noget af St. Knud konge, noget af St. Knud hertug, noget aske af de tebanske martyrer, noget af St. Servatius ben, noget af St. Bonosus, noget af St. Felix og St. Agapitus, noget af St. Fortunatus, noget af St. Singulf, noget af St. Euladius, noget af St. Valerius, noget af de uskyldige børn, noget af Lazarus og hans søster Marta, noget af St. Gregorius, et stykke af Maternus, et stykke af Herrens grav, noget af St. Augustinus, noget af St. Clemens, noget af St. Greta jomfru, noget af St. Bodild jomfru, noget af Innocentia jomfru, noget af St. Syrach, noget af St. Ansgar, noget af St. Leo, noget af St. Adam, noget af St. Sebastian, noget af St. Marcellus, noget af St. Helena jomfru, et stykke af St. Villads bukser, noget af vor Frues mælk. (Et pandeben af en af de 7 sovere).

St. Kjeld var egentlig deres fornemmeste helgen og patron i Viborg. Han var en adelsperson af de Kander, hans fader hed Ruch Kande og boede i Vinninge ved Fussing, hans anden søn hed Erik Kande. Denne St. Kjeld blev først kannik i Viborg, og siden provst og tilsidst biskop. Han lod mure og opbygge det søndre tårn på Domkirken 1151. Han lå begravet i et kapel i nørre siden af Domkirken, som endnu

kaldes St. Kjelds kapel. I samme kapel ligger og begravet kong Svend Grate, som 1157 blev slagen på Grate Hede imellem Vejrumbro og Viborg.

St. Kjeld blev kanoniseret og hans ben siden lagt i en såkaldt ark, hvilken var gjort på en underlig maner af træ og beslagen med forgyldt messing, og i begge ender sad et hoved, i lignelse som man afmaler et gribes hoved med en lang hals, alt af messing og forgyldt. Denne ark hænger i en forgyldt kæde i St. Kjelds kapel ned fra hvælvingen i de katolske tider imellem at den blev båret om i procession. I min tid stod samme ark bag alteret, indtil kirken nu brændte, da den tilligemed St. Kjelds ben opbrændte, undtagen de tvende langhalsede messingbilleder, som jeg så efter branden lå på gulvet. Fortryder mig nu, at jeg ikke gjorde aftegning af denne ark, før den brændte.

Om St. Kjelds mirakler skal være skrevet en bog, som Arild Hvidtfeldt vidner, men jeg har ikke kunnet i min tid opspørge nogen, som havde samme bog. Hvad jeg ellers har fundet om hans mirakler er dette:

Da de andre kannikker engang var til bords sammen, viste de en dreng efter vand, som de ville have at drikke af en kilde vesten Viborg, som nu kaldes Koch-kilde, da kom St. Kjeld imod drengen og spurgte ham, hvad det var han bar, sagde han det var vand til kannikkerne, derpå St. Kjeld bad, at han ville lade ham drikke, og da han havde drukket, bad han drengen sige til kannikkerne, at de ville det drikke for hans skyld, men da kannikkerne smagte vandet, var det blevet til vin.

Item, den tid St. Kjeld læste i biblen i koret til ottesang om vinteren, gik lyset ud for ham, men han blev dog ved og læste et helt kapitel ganske rigtigt, ligesom han endnu havde haft lyset for sig. Flere ved jeg ikke af hans mirakler.

Den latinske skole, domhuset, fru Lisbet Parsbergs grundmurede hus og mester Jens Reenbergs grundmurede hus blev stående midt i branden ubeskadigede.

De publique bygninger, som var Domkirken, Sortebrødre kirke, rådhuset og bispegården, tog kongen sig an igen at opbygge, og måtte dertil kontribuere og give brandstød alle folk i landet, undtagen bønder, og lod kongen accordere med en bygmester af Altona, navnlig Stallknecht, som påtog sig samme publique bygninger igen at opbygge, hvorfor ham blev givet 36.000 rd. hvilket disse bygninger ikke kunne koste på 10.000 rdl. nær. Jeg havde tilforn derpå gjort et overslag efter oversekretær Møinichens forlangende, men samme blev ikke fulgt, måske for samme mands egen interesseskyld. Der fandtes mangfoldig bly, som var indløben ved hvælvingerne, både af denne og forrige brand, og da de 3 nederste hvælvinger faldt ned, kom alt dette for en dag, som Stallknecht lod smelte i klumper og bortsolgte, da han igen tænkte kirken med glaserede tagsten. Men da dette tilsidst blev rygtet, måtte han bruge til kirken igen, hvad som da var i behold, hvormed kirken blev tækket på den søndre side.

Der var tilforn rundten om ovret af Domkirken en såkaldt løbekrans, hvorpå man kunne gå kirken rundtenom, som gav en mægtig skøn udsigt, som og den lave mur der udenom beskærmede kirkens øvre meget for storm og uvejr, men den brød Stallknecht af, som var en stor skade. På Domkirken var tilforn to spir, lagt med bly, hvilke spir var lige så høje som tårnenes mure, nemlig 45 alen, så at tårn og spir til hobe var 90 alen høj. Disse spir blev ej igen opbygget, men alene et kullet øvre igen påsat.

Borgerskabet i Viborg fik ingen hjælp til at bygge med igen, thi hvad som blev til overs fra den indfordrede brandstød, sagdes at kongen forærede Møinichen, men alle som det

havde brændt for fik frihed for konsumtion i 12 år, såvel som og toldfrihed, og frihed for deres kreditorer i samme 12 år. Og gik denne frihed så vidt, at de som købte afbrændte gårde, nød og samme frihed, hvoraf da fornemmelig betjente sig Bentzon på Estvadgård, der købte gehejmeråd Rosenkrantzes gård, som ligger på nordre side af Domkirken, hvorudi han drev en del handel. Men som de fleste lidet kunne benytte sig af toldfriheden, nogle og misbrugte den, blev samme igen efter nogle år ophævet, mens frihed på konsumtionen vedblev de 12 år - men byen blev derved ikke bygget eller kom på fode igen, og når vel aldrig over sin forrige skønhed igen, som den har nu forlist i 2 brande, både 1567, da der brændte 100 adelige gårde, som de meste lå neden for hospitalet og Domkirken, som og nu da og brændte en del gårde adelen tilhørende, som ej igen blev opbyggede...

1727. I dette år blev de publique bygninger igen foretaget i Viborg af Stallknecht som forremeldt. Borgerskabet, som kunne bygge noget, begyndte og igen, men de fleste pladser blev liggende øde.

Bods- og bededag i Gråbrødre kirke

Branden havde hærget byens to største kirker, Domkirken og Sortebrødre (Søndre sogns) kirke. Biskop Trellund måtte derfor omgående udarbejde en nødplan for gudstjenesten. Ordningen giver et indtryk af, hvor stor en rolle kirken spillede i borgernes liv.

Eftersom fra den ulykkelige ildebrand, som byen er overgået, alene er blevet konserveret Gråbrødre kirke, alt så forholdes med gudstjenesten her i Viborg således som følger.

Søndagene og helligdage holdes tvende højmesser, hvoraf den ene forrettes af Gråbrødre sognepræst hr. Ernst Samuel, og begynder tjenesten så tidligt, at den anden højmesse, som forrettes af provsten hr. Absalon Finde, præcis klokken ti slet kan begyndes.

Aftensang forrettes af hr. Cort Bisted, kapellan ved Gråbrødre, og hr. Ole Albertsen, kapellan ved domkirken, skiftevis.

Onsdags ti-prædiken forrettes af kapellanen ved domkirken og hr. Cort Bisted skiftevis.

Fredags ti-prædiken forrettes af sognepræsten for Sortebrødre menighed, magister Johan Højer, som samme dag holder altergang for Sortebrødre menighed og skriftemål om torsdagen.

Løverdags aftensang forrettes af klokkeren ved domkirken.

Oplæses af Gråbrødre prædikestol på førstkommende søndag, og begyndes med denne omgang på førstkommende tirsdag, som er Mariæ Besøgesdag.

Viborg, den 28. juni 1726.

Johannes Trellund.

Om et andet initiativ af biskop Trellund fortæller degnen i Højslev, J. P. Thjørring (død 1794) i sin beskrivelse af Viborg:

Da Viborg by i året 1726 var afbrændt, og i denne forskrækkelige ildebrand foruden mange andre bygninger både Domkirken og Sortebrødre kirke var blevne ødelagte, anordnede han straks en bods- og bededag at holdes dér i staden, på hvilken dag han selv prædikede i Gråbrødre kirke over den tekst af profeten Esaias, kapitel 64, vers 10: »Vort helligheds og herligheds hus, i hvilket vore fædre lovede Gud, er opbrændt med ild, og alle vore ønskelige ting er ødelagte«.

Tinglysning efter bortkommet eller stjålet gods

Bytinget under forsæde af byfogeden holdt regelmæssigt møde hver mandag. Første gang det trådte sammen efter branden var den 1. juli, og som venteligt drejede forhandlingerne sig kun om branden. Folks ejendele var blevet spredt vidt omkring, og det fremgår, at misliebige personer har benyttet sig af den gunstige lejlighed til at stjæle. Det noget knudrede retssprog må man affinde sig med.

Anno 1726 mandagen den 1. juli, efter at næst forhen den 25. juni denne by var kommen i brand, som ikke endtes forinden fast alle var bragt i elendighed, eftersom den allerringeste del af byen kun blev bevaret, blev bytingsretten af desårsag forrettet i byfogedens hus, formedelst rådstuen tillige var afbrændt, og da sat af byfogeden Johan Barlag og byskriveren Alexander Montros, og var stokkemænd (tingmænd) som følger, nemlig Filip Fering, Niels Bording, Jens Bertelsen, Andreas Jørgensen, Peder Bødker, Niels Lyngsøe, Niels Tomassen og Peder Jensen.

Så blev tillyst første gang, at de, som noget af andres gods, eller hvad navn det have kan, ved ildebranden kunne være tilkommen, som ejerne formedelst uvidenhed på begge sider ikke til dato kunne være til hænde kommet, at de sligt hos byfogeden anmelder, for at samme kan vorde tinglyst, og i det tilfælde tyvagtige mennesker noget skulle fortie, man da den

skyldige, som siden noget måtte findes hos, desto hårdere kunne få afstraffet. Påmindes også de, som noget har mistet, der efter at lade lyse. Videre var ej denne sinde at forrette.

Sit eget at redde og bjærge

Foruden bytinget var der en anden domstol, som kaldtes rådstueretten, hvor borgmestre og rådmænd var dommere. Den samledes første gang efter branden den 3. juli.

Den 16. juli behandlede rådstueretten en sag om købmand Jørgen Skals, som var autoriseret forhandler af stempelpapir. Sagen drejede sig om, hvor meget der var brændt af dette papir, men den giver et godt begreb om forholdene i byen under branden. Jørgen Skals selv havde været på forretningsrejse til Ålborg og nåede først hjem efter branden.

Anno 1726 den 3. juli blev formedelst en skrækkelig ildebrand, som vi her i byen var hjemsøgt med næst afvigte uge og som antændtes den 25. juni sidst, rådstueretten holdt i rådstueskriverens hus, eftersom rådstuen tillige med den største og bedste del af byen var afbrændt. Og var til rettens administration samtlige magistrater, nemlig borgmestrene Oluf Gerner og Hans Knudsen, rådmændene Christian Mørck og Peder Bjørnsen samt rådstueskriveren Alexander Montros, i hvis hus som meldt retten blev holdt, men faldt intet for at forrette videre, end hvad som kunne aftales og foranstaltes angående forberørte store ulykke.

Anno 1726 tirsdagen den 16. juli er rådstueretten forrettet ved rådmænd Christen Mørck og Peder Bjørnsen tillige med rådstueskriveren Alexander Montros. Så mødte for retten Jørgen Skals, køb- og handelsmand her i Viborg, som har her

på stedet det stemplede papir under forvaltning, og beklageligt androg og forklarede, hvorledes udi hans tillige med hans krambodstjeneres samt begge hans vognes og folks fraværelse (hvormed han var udi Ålborg) med noget af hans gods og i særdeleshed det stemplede papir er tilgået udi den store brand og ildsvåde, som den 25. juni og påfølgende nat kontinuerede, for så vidt han ved hans hjemkomst den 27. næst efter har forfundet og er blevet berettet, nemlig at da han, som før er meldt, med de fleste af sine folk var fraværende, og ej var hjemme ved hans hus og hjem uden hans fattige kone og fem små umyndige børn, hvoraf den ældste ikkun er 8 år og den yngste ikkun 1 år, en tjenestepige og en amme, så er det nok bekendt, at bemeldte hans kone gjorde sig al flid at udrede det stemplede papir fra ilden tillige med deres eget gods, hvoraf dog en stor del brændte formedelst mangel af hjælp og hastig påfaldende ulykke, som udbredte sig på så kort tid, hvorover enhver i byen søgte til sit eget at redde og bjærge, og det, som da således er blevet udreddet både af stemplet papir og bohave, er blevet henbragt en del på Gråbrødre kirkegård og en del i kirken og en del ud på marken og andetsteds, som tildels på kirkegården dog blev brændt, hvoraf han ved hans hjemkomst det lidet, som var bjærget, forefandt og igen sammensankede. Berettede ellers at have hørt af fornemme folk, at de har set en del af det stemplede papir, som var forbrændt, men hvorledes i så stor en forvirring kan være passeret, har han ej endnu kunnet erfare, langt mindre kan vide, hvilken summa, lidet eller meget, kan være brændt, såsom at hans kontorskab, hvor udi med andet mere var henlagt under forvaring en del breve, regninger og beviser det stemplede papir vedkommende, ej er blevet reddet ...

Rygtet når hovedstaden

I 1726 udkom der ikke aviser hver dag i Danmark, og de, der kom, havde ikke megen plads at ofre. Det blev kun til korte og lakoniske meddelelser, som gjorde den skrækkelige nyhed bekendt uden iøvrigt at uddybe den nærmere. Under disse omstændigheder har der været behov for andre former for kommunikation, bl.a. for at undgå at rygterne tog frit løb. Man kan forestille sig, hvor mange der er blevet opskræmt, først og fremmest naturligvis dem, der havde pårørende i Viborg: hvordan var det gået dem derhjemme! men også folk, der havde penge til gode har været nervøse, for der var ingen form for forsikring af fast ejendom endsige løsøre, og man havde før hørt, at brandlidte havde fået ekstra respit med betaling af gæld og renter. Havde man sine penge stående i en gård, der nu kun var en rygende askehob, var der jo ikke gode chancer for at få dem hjem igen. Der har derfor nok været god afsætning på det lille firsidede flyveblad, som snart efter kom på gaden i København. Hvornår ved vi ikke, men det er næppe mange dage efter den 3. juli 1726, som er datoen på den i flyvebladet aftrykte liste over de nedbrændte gårde og huse.

Det lille skillingsblad er trykt hos kgl. hofbogtrykker Johann Christopher Brandt. Det har kostet 2 skilling og bærer følgende pompøse titel (se ill.):

En vis og sandfærdig efterretning om den store og ulykkelige ildebrand, ved hvilken den ypperlige kronstad Viborg blev nedlagt i aske tirsdag d. 25. juni 1726.

Listen er ufuldkommen, den omfatter ialt kun 54 numre, og fuld af fejl og misforståelser. På Hjultorvet anføres således kun »Købmand Peder Vandets gård, i hvilken boede en bager, hvorfra ildebranden begyndtes« og »Ritmester Lævesøns gård«, hvilket skal være Levetzau. Den nævner kun gaderne Hjultorvet, St. Mattisgade, St. Michelsgade, Brændevinsgaden (= Vestergade), Nytorv, St. Hansgade og St. Mogensgade, og slutter med »Peder Skræders fire små huse, hvor ildebranden ophørte«. (= Mogensgade 10-12). Forfatteren af listen er sig dog sine mangelfulde oplysninger fuldt bevidst og slutter derfor: »Så stort et antal blev ved den ulykkelige ildlue ganske i bund og grund ødelagt, men hvor mange af mennesker samt umælende kreaturer i denne ildebrand er omkommet eller til skade kommen, er ikke så hastig bekendt, hvorfor det med det første i den anden liste skal blive kundgjort«. Denne anden liste kendes ikke.

Lykkeligvis gik der ikke menneskeliv tabt ved branden, og antallet af kreaturer, der måtte slås ned, har sikkert også været meget begrænset, da de har været på græs udenfor portene, men noget tal derpå er ikke overleveret.

En Vis
Og
Sandfærdig Efterretning/
Om
Den store og Ulykkelig Ildbrand
Ved hvilken den Høyerlig
Kronstad Viborg

Blef nedlagt i Aste Tiisdagen d. 25. Juny 1726.
og nu efter gifne med dette beretning af dato 3 July re-
fereris i høsfølgende List ordentligt, hvor mange
Capital Gaarde og smaa Huuse ved samme Ild-
brands overhaand blef opbrendt med vi-
dre efterfølgende beretning.

KJØBENHAVN
Trykt hos Kongl. Høiheds Best. Hof Bogtrycker
Johann Christopher Brandt.
Og findes hos hannem tilkiøbs sk. 2. skilling

Forsiden af det lille skillingstryk om branden i Viborg, som i sommeren 1726 blev trykt i København. Lokalthistorisk Arkiv for Viborg kommune.

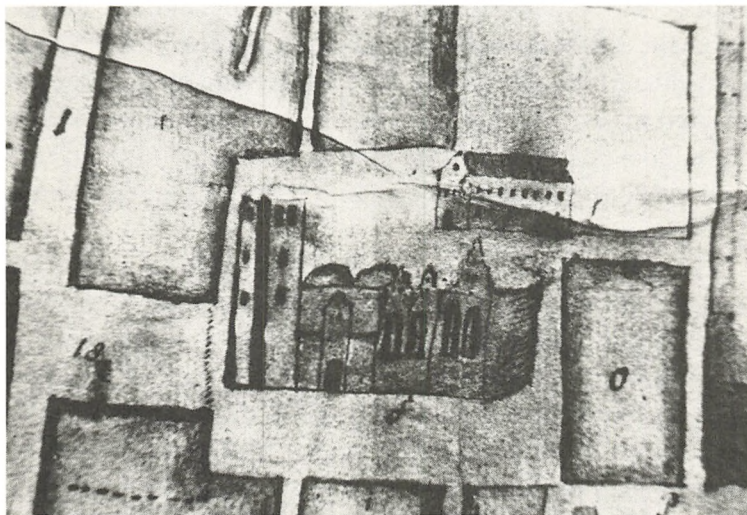
Den ypperlige, ældgamle domkirke

Så snart ilden var døet hen, meldte tanken på genopbygningen sig. Størst indtryk gjorde den røgsværtede ruin af den gamle domkirke. I de første dage tvivlede man endda på, at den nogensinde ville blive genrejst. Biskop og stiftamtmand skrev da dette overmåde vidtløftige og lange brev til kongen for at redde deres domkirke, eventuelt på Sortebrødre kirkes bekostning. Om det nu skyldes det ordrige brev, så blev Sortebrødre (søndre) sogns kirke virkelig dømt til nedrivning, men en energisk aktion fra menigheden reddede den til alt held, og begge kirker blev genopført under ledelse af bygmesteren Claus Stallknecht.

Stormægtigste, allernådigste arvekonge og herre.

Den grumme og forfærdelige ildebrand, som den 25. juni sidstleden efter den store Guds skjulte råd og tilladelse har lagt denne elendige by i aske, har desværre ikke sparet vores gudshuse, men den skønne domkirke, som i år på alt sit murværk var blevet repareret, og Sortebrødre Kirke er ynkeligen ødelagte tillige med bisperesidensen, hvor af der ikke står stik eller stage. Gud og Eders kongelige Majestæt være dette klaget, andetsteds fra er ingen hjælp at vente. Vi indflyer derfor med denne vores allerunderdanigste forestilling til Eders kongelige Majestæt, inderlig tillige bedende den gode Gud, at han vil røre Eders Majestæts kristelige og gudfrygtige hjerte og bevæge det til medlidenhed, så at særdeles den dejlige domkirke, hvis mure endnu står og formodentlig kan konserveres, igen af sit støv må blive oprejst. Vi ønskede vel det

samme også for Sortebrødre Kirke, men som det desværre ikke ser i Viborg ud til, at der skulle mere blive menigheder til trende sogne, og domkirken uimodsigeligen bedst meriterer igen at opbygges, så synes os rådeligst vores allerunderdanigste forslag til dens konservation alleneste at indrette, da materialerne af Sortebrødre Kirke til domkirkens reparation efter vores uforgribelige tanker meget nytteligen kunne anvendes, og sognet domkirken, som intet sogn hidtil har haft, tillægges, hvorved byen med kirker tilfulde blev forsynet. Vi forestiller os ikke, allernådigste arvekonge og herre, at Eders kongelige Majestæt sig ved denne domkirkens reparations besværlighed eller kostbarhed skulle lade afskrække fra den at lade foretage eller overtale til at opbygge den lille

Branden er forbi - de mægtige spir er styrtet i grus og taget sunket sammen på den ypperlige domkirke, der står tilbage som en røgsværtet ruin. Billedet er et forstørret udsnit af Testrups kort side 13. Tæt nord for kirken ligger domhuset, som mærkeligt nok ikke brændte.

Sortebrødre Kirke frem for den ypperlige ældgamle domkirke. En for Guds ords forfremmelse inden- og udenlands så nidkær herre som Eders Majestæt, der på bare skoler udi sine riger og lande at opbygge så store summer har anvendt, lader aldrig en af sine ældste domkirker for mere eller mindre omkostnings skyld elendigen blive begravet under grus og støv, særdeles i en tid, da vores rene evangeliske religions modstandere synes med list og magt ikke andet end dette at søge, at vores domkirker og biskopsæder måtte blive øde.

Vi håber derfor visseligen, at Eders Majestæt af kristelig omsorg let lader sig bevæge til dette stift igen med sin skønne domkirke og bisperesidens at forsyne. Men som her ingen så erfarne bygmestre er at bekomme, som noget overslag på de dertil behøvende omkostninger tilforladelig kunne gøre, så understår vi os også ikke noget vist herom at determinere, men ville i dybeste underdanighed have henstillet til Deres kongelige Majestæt, om De ikke skulle finde for godt en god arkitekt til den ende herover at sende, da Eders Majestæt finder middel nok til et arbejde at få fremsat og fuldbragt, som Gud visseligen vil velsigne og alle folk med Eders Majestæts pris til skyerne ophæve.

Vi tør ikke understå os noget forslag på nogen vis fond at gøre, ikke videndes, hvortil Eders Majestæt det, som vores tanker kunne falde på, måtte have destineret. Dog synes os uforgribeligen, at dersom alle dom- og sognekirker i Danmark og Norge efter deres evne noget til disse bygninger måtte pålægges at betale, og dertil, om det skulle være fornødent, måtte lægges en del af det overskud, som, når alle pensionerne er betalte, årlig i »Postkassen« af dens indtægter indløber, og som Eders Majestæt dog til gudelig brug af en usædvanlig højberømmelig medlidenhed for de nødtrængende har bortskænket, kunne dermed både domkirken og bisperesidensen

til Guds ære og Eders Majestæts milde regerings uophørlige pris og berømmelse let inden et år eller to komme på fode.

Den allerhøjeste Gud lyksaliggøre Eders kongelige Majestæts regering og give dem langt liv og hvad deres hjerte begærer. Det ønsker i allerdybeste underdanighed og uforanderlig troskab.

Eders kongelige Majestæts

Iver Rosenkrantz Johannes Trellund

Viborg, den 4. juli 1726.

Jammerskrig og ve-klage

Da branden først havde fænget, greb den om sig med en hast og en voldsomhed, så borgerne ikke kunne samle sig om at redde deres ting ud af bygningerne men mere »havde sind til jammerskrig og veklage«, som det hedder i den bønsskrivelse, byen indsendte til kongen d. 4. juli ledsaget af en fortegnelse over de nedbrændte gårde og huse og med navns angivelse på ejere og lejere.

Skrivelsen giver et godt indtryk af den totale håbløshed, der rådede i byen, hvor man søgte ly om natten i primitive huler og hytter, alt imedens man gjorde sig allehånde tanker om byens fremtid, ja, man frygtede ligefrem, at branden skulle være begyndelsen til enden for Viborg som købstad.

Stormægtigste allernådigste arve herre og konge...

Den ulykkelige ildebrand, som på den for denne by fatale dag d. 25. juni tog formedelst dels den langvarige stærke hede og tørke, som denne sommer har bragt med sig, dels den stærke nordvesten storm, som samme dag indfaldt, så mægtig og hastig kræfter og overhånd, at vi ikke alene fandt det umuligt at være i vore iboende gårde for at bjærge fra ilden (som adskillige steder i byen opgik), men endog fandt vi os selv af hjertet angst og konsterneret over den store og hastige ulykke, som vi alle vegne så for øjnene, og så perplekse og betagne, at vi mere havde sind til med jammerskrig og veklage at lamentere over vor ulyksalighed end at bjærge det gods og gode, der var i vore gårde og med husene stod i lige fare. Herved skete det, at vi måtte overlade til ildens grumhed, for-

medelst dens stærke pludselige overfald, en stor del møbler, korn, kramvarer og andet deslige, så de fleste af os, som tilforn havde huse fulde af godt, efter den ulykkelige ildebrand manglede endogså den mundbid, hvormed vi kunne hungersvale os og vore små børn, der råbte om brød, og med deres råb har opvakt medlidende hjerter at meddele os noget til livets underhold. Dog samme kan lidet forslå, thi det er kun en liden del af byen, der ikke er lagt i aske, og det lidet, som står tilbage er - 4 mådelige gårde undtagen - kun små huse og boliger, der beboes næsten alle af fattige og selv trængende folk. Vor ulyksalighed består derfor ikke alene i, at vi har mistet hus og hjem, gods og formue, men også i, at ulykken er blevet så almindelig, at der ingen er tilbage, som vi kan tage vor tilflugt til, og hos hvem vi kan finde skjul og ly over vore hoveder. Når vi samlede for Gud i hans hus tænker at klage denne vor store nød og ulykke, falder os i øjnene de forbrændte mure og stendynger, åbne grave og i gravene forbrændte legemer, hvilket er det eneste, som af begge de bedste og største kirker her i byen, nemlig Domkirken og Sorte Brødre kirke, er blevet tilbage, hvilket gør vores jammer desto ulideligere.

Efter at vi med hustruer og fattige børn under åben himmel havde udstået hede om dagen og om natten kulde, har vi endelig i den ringe levning og rest, som ude ved portene og i de ringeste gader er tilovers af byen, fået os opført nogle huler og hytter til skjul over os og har - såvidt vor nuværende bedrøvelige tilstand tillader det - samlet vore tanker for at give Deres kgl. Majestæt en sandfærdig relation om det almindelige tab og den store elendighed, som denne fattige by ved slig ulykkelig ildebrand er gerådet i.

(Herefter følger omtale af, at der er udarbejdet en liste over de afbrændte gårde og huse, hvorefter der fortsættes:) på

hvilke specificerede gårde vi har sat en pris, eftersom samme i det allerringeste kunne gå og gælde i køb og salg iblandt os, uden hensyn til, hvad de har kostet os at købe og reparere (hvilket er fluks mere) eller hvad de ville koste at opbygge fra ny igen (hvilket ville blive mange gange dobbelt) og da fundet, at værdien af de opbrændte og specificerede huse på sådan måde taxeret, i det ringeste kunne andrage over 90.000 rigsdaler, foruden hvad anden skade og tab, vi har lidt på møbler, korn, kramvarer og andre midler, som vi ikke i denne kummerlige tilstand kan sætte nogen pris på, da vi, der forhen har siddet med møbler og midler, gods og varer, endnu ikke selv véd vor ulykkes beløb eller hvor meget vi har tabt, men vi overlader til Deres kongelige Majestæts faderlige hjerter at skønne. I en så hastig og på alle sider af os brændende ulykke, hvor hverken torve eller kirker kunne give vores gods nogen redning, måtte det i mangfoldighed brænde på gaderne og i huse, i kældere og på loftet, hvilken skade vi ikke kan vente fuldkommen oprettet, førend i det andet og bedre liv.

Herefter nævnes det, at det må tages i betænkning, at den del af byen, som er brændt, netop er hjertet af byen, som udgør alt det, der kaldes Viborg. Det var alt det, der var egnet til »handel og brug, til logementer og skikkelige folks bopæl«, og at alt det, der var tilovers kun var fattige og dårlige boliger og bygninger, hvor - med undtagelse af de tre-fire gårde, der tidligere er nævnt - en hel gade næppe var mere værd end én af de brændte gårde.

Det følgende afsnit indeholder en lovprisning af byens historie. Det nævnes derefter, at den årligt har svaret 5-6000 rdl. i konsumtion og under Store Nordiske Krig har givet ca. 8000 rdl. i ekstraskatter, og videre hedder det, at byen:

desforuden er højest fornøden for landet, thi når den nu ligger øde, har Jylland ingen købstad fra øst til vest mellem Holstebro og Randers som er 13 mil, og fra syd til nord mellem Århus og Ålborg 14 mil. (Byen er) efter Guds hjemsgørende vil-

Portoverliggeren fra den nu nedrevne gård Mathiasgade 88, opført 1727. Som så mange andre af »ildebrandshusene« i Viborg er gården selv borte og portoverliggeren på Viborg Stiftsmuseum det eneste minde.

je komplet ruineret og under grus og aske begravet, så den uden Guds og Deres kongelige Majestæts synderlige nåde og hjælp umuligt af sin ruin kan igen oprejses.

Thi vi bedrøvede mennesker, som på én tid har tabt vore huse, vore midler, vor næring og bjergning, vor kredit, og med ét ord: Vor Velfærd, så vi hverken véd, hvor vi denne vinter med vore fast nøgne familier skal være, eller hvorfra det daglige brød for de fleste af os skal komme, når den medlidenhed, af hvilken landmanden her omkring os noget til ophold har meddelt, trættes, vi formår ikke uden Deres kongelige Majestæts allernådigste bistand og kendelige hjælp igen at bebygge byen.

Herefter kommer selve ansøgningen om hjælp, hvor man dels foreslår en indsamling i kirkerne i både Danmark og Norge og dels følgende begunstigelser for de brandlidte og byen:

1. 20 års frihed for vareafgift ved portene samt for den afgift, der betales for formling af korn og malt, brændevins brænding m.v., alt det, der faldt ind under begrebet »konsumtion«. Desuden indtægten af de ikke brandlidte borgeres konsumtion.
2. 20 års frihed for krav fra uden- og indenlandske kreditorer, dog med det tillæg, at de brandlidte selv frivilligt må opsiges deres lån og afdrage 10% eller mere årligt. Til gengæld skal tinglyste panteforskrivninger i afbrændte bygninger overføres på de nyopførte bygninger.
3. At Snapsting og Landsting ikke flyttes til en anden by, men bibeholdes i Viborg, da det er en vigtig del af dens næring. Det synes som om, beboerne ligefrem har været bange for, at byen skulle miste sine gamle rettigheder, ja måske være i fare for at blive nedlagt som købstad.

4. At kongen vil sørge for de offentlige (publique) bygningers genopførelse.

Bønsskrivelsen er undertegnet af assessor Lucas Kjerulf, sognepræsten ved Domkirken Absalon Finde, sognepræsten i Søndre sogn Johan Høyer og borgmestrene Oluf Gerner og Hans Knudsen Rafn samt følgende borgere: Peder Sivertsen, Peter Hasse, Povel Hansen, Mauritz Graae, Knud Kiergaard, Jørgen Skaltz, Sigvard Harch, Mauritz Højer, Naamen Harch, og dateret Viborg den 4. juli 1726.

Skrivelsen er ledsaget af en anbefaling fra stiftamtmand Iver Rosenkrantz, selv brandlidt, hvori det i tidens svulstige sprog hedder, at det kun er kongelig Majestæts miskundhed og nåde, der, næst Gud alene, kan lindre indbyggernes smerte og gøre Viborg til en by igen »hvad den nu virkelig ikke mere er, da deraf ikke andet er blevet til overs end nogle små, fattige og forfaldne på udsiderne beliggende huse, hvoraf mange ikke er ét af de afbrændte værd«. Det følgende afsnit handler om Kongens nåde og byens ælde og slutter »Det være langt fra, at sliq en by udi Eders Majestæts velsignede regeringstid skulle gå slet til grunde« - altså samme frygt for byens nedlæggelse som købstad! - og videre hedder det:

Eders Majestæts Guds frygt tilsteder aldrig, at vores dejlige domkirke skulle blive liggende der i sin aske, men hvortil vil den tjene, om ingen by er derved, som der udi kan bede for Eders kongelige Majestæts liv og lykkelige regering?

Derefter slutter skrivelsen med de sædvanlige underdanigheds formularer og stiftamtmandens underskrift.

Med ansøgningen fulgte den liste over de brandlidte gårde og huse, som er omtalt ovenfor, og som i det følgende er gengivet i bearbejdet skikkelse.

Hvem ramte branden?

Allerede få dage efter branden forelå en første fortegnelse over de brandlidte (se side 25), og med det bønsskrift, der af magistraten sendtes til kong Frederik IV den 4. juli 1726 fulgte den liste, der har dannet grundlag for alle senere bearbejdelser. Denne liste tager mærkeligt nok ikke sit udgangspunkt i Lille Hjultorvgade, hvor branden brød ud, men på hjørnet Mogensgade 15-Lille St. Hansgade, hvor stadskirurgen boede. Skriveren, eller hvem der nu har optegnet listen, er derefter vandret ned ad Mogensgade, gennem Nytorvgade, over torvet og op ad Store St. Hansgade ud til St. Hans byport, hvor branden stoppede. Tilbage ad den anden side af Store St. Hansgade, hen ad Vestergade og ned til Hjultorvet og brandens udgangspunkt. Derfra gik turen ad Store Hjultorvgade tilbage til Nytorv og ned langs den senere Latinerhave til Mathiasgade, hen ad denne til højre og ned ad Store St. Mikkelsgade med en afstikker hen ad Store St. Pederstræde. Tilbage på den anden side med en tur hen ad Sortebrødre Kirkestræde og op til Mathiasgade, som blev fulgt ned til søen. Den sørgelige rundgang gik derefter op gennem Leonisgade og Domkirkestræde, over til Mogensgade og ud til Hospitalsporten og Gråbrødre kirke, som ilden havde slikket op ad, men ikke antændt, og tilbage til Gammel Torv (Domkirkepladsen), hvor listen slutter med en beskrivelse af ødelæggelsen af rådhus, domkirke, bisperesidens og stiftamtmandsgård.

Denne rækkefølge afspejler ikke brandens forløb, men den effektfulde afslutning er sikkert beregnet på at skulle gøre ekstra indtryk på majestæten. Ved tidligere aftryk af listen hos Rørsig og i kommenteret form hos Svend Aakjær i Viborg bys historie er denne rækkefølge bibeholdt. Da det imidlertid ikke kan lade sig gøre at rekonstruere brandens forløb, har udgiverne valgt at redigere listen, således at man lettere kan følge brandens omfang i de enkelte gader. Samtidig opnå-

es derved, at man kan følge husrækkerne og deres beboere, og således få et indtryk af de enkelte gaders karakter og se, hvorledes gaderne så at sige langsomt ebber ud ned mod søen og ud mod portene, hvor de store gårde afløses af huse og »lejevåninger«. Det kan iøvrigt tilføjes, at der i den håndskrevne liste ved nogle af disse små huse er anført »spoleret« eller »ruineret«, hvilket måske kan forstås således, at disse huse ikke er brændt men nedrevet for at standse brandens videre udvikling. Ved branden ødelagdes ialt 71 gårde og 78 huse, hvorved 215 familier blev berøvet hus og hjem.

Hjultorvet og gyderne derfra:

Der, hvor Hedeselskabets bygning ligger, på hjørnet af Lille Hjultorvgyde (Nr. 2) og Hjultorvet (Nr. 9) lå købmand Peder Christensen Vandets gård. Det var her ilden opstod, som skildret s. 11, og herfra bredte den sig under kraftig vestenblæst ud over det meste af den del af byen, som strakte sig ned mod søen. På Hjultorvets vestside, op til Lille Hjultorvgyde (Hjultorvet 7-5) lå der en række boder, som ikke brændte, og heller ikke Hjultorvet 3, hvor der lå en lille gård, som bager Mathias Jensen Pagh (Mads Bager) købte 1727, brændte. Om Mads Bager har beboet en gård nord for dette område, eller boet til leje hos Peder Vandet, står ikke helt klart, men da der ikke på Thestrups brandkort (se ill. side 13) er afsat brandtomter vest for Lille Hjultorvgyde, og Mads Bager ikke er anført som grundejer i skattemandtallet fra 1726, er det sidste nok mest sandsynligt, selvom listen anfører »Mads Bagers gård«. I modsat fald må der have været tale om to små gårde på hjørnegrunden Lille Nytorvgydes østside-Hjultorvet (nuværende matr. nr. 244).

Ret i vindretningen fra brandstedet lå Niels Sørensen Høsekræmmers lille hus, nu Hjultorvet 11, som hurtigt antændtes. På Hjultorvets nordøstre hjørne lå tre små huse, beboet af Lis-

beth Sykone, Niels Hattemager og Jørgen Hartvigsens enke. De hørte med til den gård der lå på Store Hjultorvgydes nordside, og som strakte sig helt ud til Store St. Mikkelsgade, og som tilhørte købmand Peder Stær. I samme husblok lå også købmand Peder Sivertsen Harchs gård, der vendte ud mod Vestergade (nr. 20-22) og som også fængede. Ligeså gik det bebyggelsen på Hjultorvets østside, hvor ritmester Gert Ditlev Levetzau til Tjele havde en stor gård liggende, der strakte sig ned ad den anden side af Store Hjultorvgyde (nr. 2) og langs hele Hjultorvets østside (nr. 2-4) til og med hjørnegrunden Mathiasgade 41-43. I gården boede friherreinde Frijs og en musikanter Peder Norborg. Nabo til gården var Hjørnet Store Hjultorvgyde 4 - Store St. Mikkelsgade 27; købmand Mouritz Pedersen Grås gård. Som en vifte har ilden bredt sig i vindretningen, og vi vil nu følge dens ødelæggelser gade for gade:

Mathiasgade, nordsiden:

Nr. 41-43, se ovenfor Hjultorvets østside: Levetzaus gård.

Nr. 45 (hjørnet St. St. Mikkelsgade 18): købmand Peiter Hasses gård.

Latinerhaven. Grunden, hvorpå Latinerhaven nu ligger, er en aldrig bebygget brandtomt fra 1726. Her lå følgende gårde:

Hjørnet til Kompagnistrædes østside: assessor Lucas Kjærulfs gård. Derefter fulgte: oberst Parsbergs enkes gård, hvori boede til leje Barbara Tinstøbers.

Det vestlige hjørne til St. Mogensgade: borgmester Ole Gerners gård.

Nr. 47: adelsslægten Sehesteds gamle halvgård, hvis anden halvpart var

Nr. 49-51: borgmester Rafns halvgård, hvori skrædder Lauritz Norsk boede til leje. Herfra gik Domkirkestræde (se dette) op mod kirken. På dets østre hjørne lå

Nr. 53: præsten i Durup Jens Vildbjergs enke Johanne Marie Brandts hus.

Nr. 55-57: landsdommer Tøger Reenbergs gård med 7 lejere: madam Brun, mademoiselle Werner, Christen Kirkefejer, Anna Lauritzdatter, Peder Grøngård, Anna Muus og præsten i Brandstrup Hans Hansen Steenstrups enke Anna Helvig Clausdatter Dam.

Efter denne gård gik Skolegyden op mod Domkirken. På det østre hjørne lå

Nr. 59: byskriver Mathias Eriksens enkes gård, hvor madam Rohde og hendes søster boede til leje.

Mathiasgade, sydsiden:

Nr. 66: tinstøber Anders Sørensen Haarboes gård, hvori boede til leje slagter Frantz Skæg.

Nr. 68: købmand Hans Jørgen Krogs tre-etagers bindingsværksgård.

Nr. 70: købmand Christen Pedersen Hersoms gård

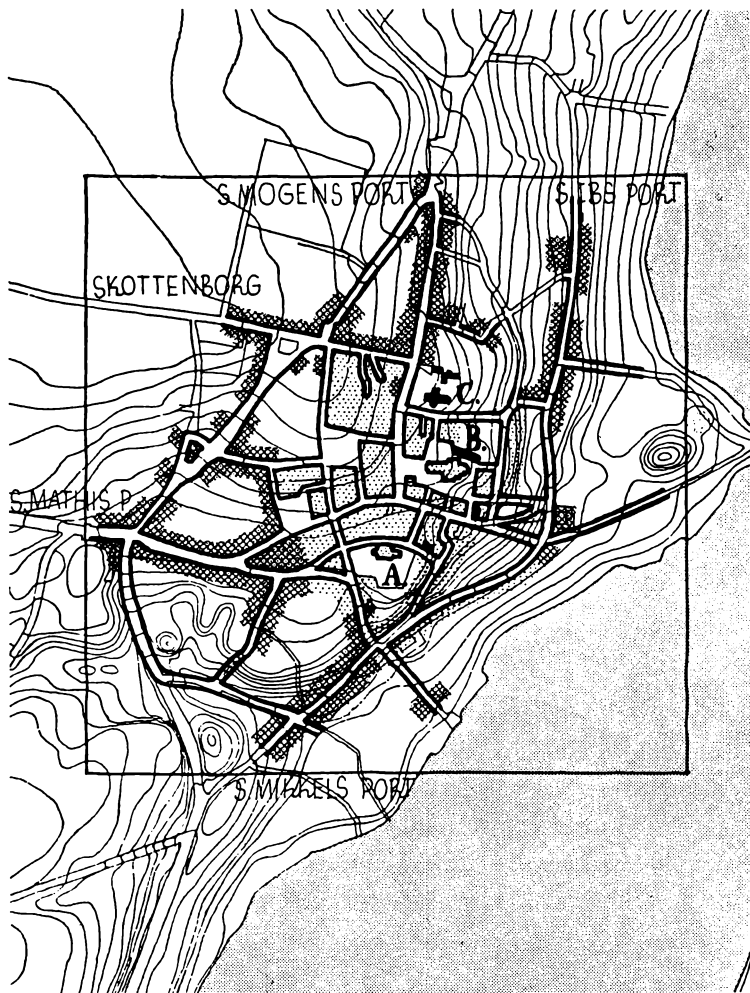
Nr. 72 (hjørnet Mikkelsgade 23): skrædder og rådmand Allart Menckens gård.

Nr. 74: (hjørnet St. St. Mikkelsgade 16): Lars Troelsen Hattemagers gård.

Nr. 76: adelsslægten Rosenkrantz gård, ejedes af jomfru Pernille Rosenkrantz og beboedes af en junker Rosenkrantz.

Nr. 78-84: adelsslægten Lykkes gamle trelængede gård, da ejet af Mads Andersen Listo på Skaungård og udlejet til kaptajn Chr. Mecken.

Nr. 86: prokurator Foghs gård. Som lejere boede her kaptajn Tønne Sehested og to unavngivne enkekoner.

Indtegning af Chr. Testrups kort (side 13) på et moderne kort. Den prikkede signatur angiver brandtomterne fra den store brand. Viborg købstads Historie bd. 4 (1941).

Nr. 88: købmand og gæstgiver Niels Jepsen Bollers gård med to frøkener Bille som lejere. Ejeren kaldes også Niels Jepsen Salling, jvf. mindetavlen side 35.

Nr. 90: Vogn Christensens enke Ingers gård. Udgjorde oprindelig sammen med Leonisgade 3 (se denne) Duernes gl. gård.

Nr. 92: værtshusholder Willum Jensen Becks gård. Han ejede også gården.

Nr. 94: udlejet til skrædder Niels Vejerslev.

Nr. 96 a-b: farver Andreas Herbst' to gårde.

Vestergade, sydsiden:

Nr. 22-20: købmand Peder Sivertsen Harchs gård (se Store Hjultorvgyde).

Nr. 18: kleinsmed Jørgen Andersen Seerups gård og Ole Tømmermands hus, der var udlejet til Johan Gørtler.

Nr. 16: bogbinder Daniel Stachs gård.

Vestergade, nordsiden:

Nr. 15: (hjørnet Nytorv 1): borgmester Thomas Swanes enkes gård.

Nr. 13: øltapper Jens Ottesen Holbechs gård.

Nr. 11: guldsmed Lauritz Eskildsen Alsbachs gård.

Nr. 9-7: kobbersmed Adam Adamsen Burchard Møllers gård.

Store St. Mikkelsgade, vestsiden:

Nr. 27: Mouritz Pedersen Grås gård (se Store Hjultorvgyde 4).

Nr. 25: vinhandler Mouritz Andersen Høyers gård.

Nr. 23: rådmand Menckens gård (se Mathiasgade 72), hertil

hørte to boder ud mod St. St. Mikkelsgade beboet af Niels Tømmermand og Peder Murmester.

Nr. 21: købmand Carl Pedersen Møllers gård.

Nr. 19: (hjørnet til Store St. Pederstræde 15): magister Jens Ostenfelds gård med to huse beboet af henhv. Niels Torp og en dame ved navn Sophia Elisabeth.

Nr. 17-15: (St. St. Pederstræde 24): Christen Lund Skræders gård med en »våning«, hvori boede Niels Meintz.

Nr. 13-11: Kræmmer Jens Sørensen Bierring og Christen Domsps gård.

Nr. 9: Kræmmer Jens Jensen Nørgårds gård.

Syd herfor lå nogle boder, hvoraf to, tilhørende Jens Jensen Nørgård og beboet af Peder Murmester og Søren Christensen, brændte.

Store St. Mikkelsgade, østsiden, med Sortebrødre kirkestræde:

Nr. 22-20: (på hjørnet til Nytorv 2): købmand Lauritz Christensen Arctanders enke Maria Berntsdatters gård.

Nr. 18: købmand Peiter Hasses gård (se Mathiasgade 45).

Nr. 16: et hus til Lars Troelsen Hattemagers gård (se Mathiasgade 74), hvori boede hans moder Anna Christensdatter Viv.

Nr. 14: Pernille Rosenkrantz anden gård (hun ejede desuden Mathiasgade 76). På gårdens grund lå 4 boder tilhørende magister Jens Ostenfeld, beboet af Lauritz Kølsen, Karen Hemmings, Jacob Erichsen, Erich Malers enke, Jens Uhlberg, Arendt Handskemager, Peder Bay Skrædder. Boderne lå fra hjørnet og hen ad Sortebrødre kirkestræde. Også på

Nr. 12: lå nogle boder. Disse var ejet af Sortebrødre kirke og strakte sig på Sortebrødre kirkestrædes sydside hen

mod kirken, der også brændte. Det er formentlig disse, der ved branden var beboet af Jens Broch Skomager, Peder Roese og Jens Løgstørs enke. Længere henne i strædet ud mod Leonisgades vestside lå Niels Sørensen Kirketjeners hus. På hjørnerne til Mageløs lå Niels Simonsen Snedkers gård (Sortebrødre kirkestræde 5) og der overfor Niels Erikssens enkes gård med flere boder (se Mageløs 1).

Nr. 10: Iver Lauritzen Kræmmers gård.

Nr. 8: Christen Lund Skrædders anden gård (han ejede også nr. 17-15 i St. St. Mikkelsgade). Der kan evt. være tale om, at ejerens navn er fejlskrevet i den håndskrevne liste. Gården var beboet af Anders Eskildsen, Anders Lyngbye og hattemager Niels Riis.

Nr. 6-4: farver Anders Jørgensen Wendelboes gård.

Nr. 2: (hjørnet til Leonisgade 1) kræmmer Christen Henriksen Skives gård.

Neden for den nuværende Store St. Mikkelsgade, på Statshospitalets senere grund, lå endnu to gårde, der afbrændte, nemlig skomager Jens Jensen Krarups gård og Tolle Gundersen Meldals gård.

Herefter fulgte et areal med lejeboliger (se Ridderstræde og Statshospitalets grund).

Store St. Hansgade, vestsiden:

Nr. 1: landstingsskriver Wilhelm Riis' gård.

Nr. 3: vinhandler Mathias Gandorfs gård, lejer: købmand Mathias Lassen.

Nr. 5-7: junker Rosenørn til Hersomgårds gård, lejer: Jesper Urbansen Schouboe.

Nr. 9: tobaksspinder Rudolph Frederik Borchs enkes gård.

Store St. Hansgade, østsiden:

Nr. 2-6 (hjørnet mod Nytorv) Friedenreichs gård, indtil 1717 apotek, i 1726 ejet af Janus Friedenreich til Palsgård.

Nr. 8: magister Claus Krebs' enkes gård, lejer sognepræsten til Gråbrødre kirke Ernst Pedersen Samuel.

Nr. 10: købmand Naamen Harchs gård, som også strakte sig ned ad

Lille St. Hansgade, sydsiden:

Nr. 24: (Naamen Harchs gård fortsat): lejer Karen Mortensdatter Sadelmagers.

Nr. 26-28: to huse tilhørende stadskirurg Henrik Jensen Runckel, lejere: Kirsten Jensdatter, Maren Thomasdatter og Ole Hattemager. På Hjørnet (jvf. Mogensgade 15) lå stadskirurgens egen gård.

Nytorv med Kompagnistræde:

Nr. 1: (hjørnet til Vestergade 15): borgmester Thomas Swanes enkes gård.

Nr. 3: Svaneapoteket, da ejet af apoteker Conrad Bødker, jvf. mindetavlen s. 73.

Nr. 5: vintapper Sivert Pedersen Harchs gård, lejer: herredsskriver Jochum Lyndorf.

Nr. 2: (hjørnet til Store St. Mikkelsgade 20): købmand Lauritz Arctanders enkes gård.

Hjørnet af Nytorv ned ad Kompagnistræde, daværende Pickenganz' vestside: sognepræst i Ålborg, magister Johan Høyers gård.

Kompagnistrædes østside, nederste del: assessor Lucas Kjærulfs gård (se Mathiasgade, Latinerhaven).

Nytorv 4: grunden hørte med til borgmester Hans Knudsen

Rafns store gård (se Mogensgade 1), men udskiltes senere til »den lille gård på torvet«.

St. Mogensgade, vestsiden:

Hjørnet til Mathiasgade (nuværende Latinerhave) borgmester Ole Gerners gård.

Nord for: assessor Lucas Kjerulfs gård (jvf. ovenfor).

Nr. 1: borgmester Hans Knudsen Rafns gård, hvori efter branden indlemmedes

Hjørnegården til Nytorvgyde, der ejedes af købmand Knud Kristensen Kiergård.

Nr. 3: postmester Salomon Gerbers enke Annes gård, der også indbefattede

Nytorvgydes nordside med vinhuset »Paradis«. Lejer: købmand Gundi Pedersen Møller.

Nr. 7: købmand Jørgen Pedersen Schaltz gård, lejer: oberstløjtnant Kruse og junker Frederik Christian Høeg.

Nr. 9: rektor Jens Clausen Reenbergs gård, lejere: landstings-skriver Brandts enke og lægen Henrik Carl Borch. Af denne gård brændte stuehuset ikke.

Nr. 11: sognepræst ved Domkirken Absalon Findes gård.

Nr. 13: skrædder Jacob Clemmensen Aarestrups gård, lejer: svigersønnen advokat Christian Hiørring.

Nr. 15: (hjørnet til Lille St. Hansgade): stadskirurg Henrik Jensen Runcckels gård, lejer Johan Adolph Werner.

St. Mogensgade, østsiden m. Gråbrødre kirkestræde:

Hjørnet til Mathiasgade: Sehestedernes gård, se Mathiasgade 47.

Byens rådhus, i kælderen boede begge byens tjenere.

Domkirken, se s. 12 ff.

(Nr. 6): købmand Knud Christensen Kiergaards hus, le-

jer Christen Guldsmed. Øst for denne grund, hvor senere Håndværkerforeningens nu nedrevne bygning lå, brændte sognepræst ved Sortebrødre kirke Ole Albertsen Sadolins gård.

Nr. 8: (Morvilles gård kaldet) på hjørnet af Gråbrødre kirkestræde: købmand Jørgen Pedersen Schaltz' gård, lejer: Søren Gleerup. Bag gården løb en gyde, og ud til denne lå to huse beboet af Peder Laursen Randrup og justitsråd Frederik Lælius' enke Anna Catharina Spend.

Syd for Gråbrødre kirkestræde: Vibeke Rodsteens gård.

Nr. 10: skrædder Peder Jacobsen Aarestrups hus.

Nr. 12: 4 huse tilhørende hospitalet og udlejet til Jens Trompeters enke Bodil, Birthe Guldsmeds, Niels Sørensen og Mads Kirkefejer.

Nr. 14: en bod tilhørende Henrik Andersen Bøsemager, beboet af Niels Silkemand.

Nr. 20-22: på den anden side af Hospitalsporten lå yderligere to boder ejet af Henrik Andersen Bøsemager og beboet af Sidsel Badskærs, Anders Tulipan og Dorthe Skrædderkone.

Af selve hospitalet brændte kun én længe, som var beboet af Jørgen Jensen Klokke.

Domkirkestræde:

Nr. 1: bisperesidensen, biskop Johannes Trelund, se s. 7.

Nr. 8-10: var grunde gennemgående fra Mathiasgade 53-57, nemlig Thøger Reenbergs gård og præsteenken Johanne Marie Brandts hus (se der).

Nr. 14: (hjørnet Skolestræde 4): magister Jens Ostenfelds 6 boder, som beboedes af 9 familier eller enkeltpersoner, der ikke navngives i listerne.

Nr. 16: Bertel Jensen Bogbinders enke Anna Larsdatters hus på 14 fag.

Nr. 18: Peder Moesgaard Handskemagers hus.

Nr. 20: Jens Jespersen Snedkers hus med 2 lejeboliger, hvis beboere ikke navngives.

I den østlige del af den nuværende have til bispegården og på den plads, hvor det nuværende rådhus ligger, lå den gamle stiftamtmandsgård, som da ejedes af stiftamtmand Iver Rosenkrantz til Rosenholm. Også den brændte. Derimod undgik landstingets domhus, der lå ved siden af, flammerne.

Bag den gamle stiftamtmandsgård brændte

Nikolajgades østside:

Nr. 4: Peder Christensen Wiskum Skrædders to huse.

Nr. 6: Lorentz Johansen Bloch Podemesters to boder kaldet »Storkerede«.

Endelig brændte Anna Væverkones hus, som af Sv. Aakjær er identificeret til

Ibsgade:

Nr. 4: væver Niels Pedersens enke Maren Jacobsdatters hus.

Riddergade og Statshospitalets grund:

Det er vanskeligt at placere de enkelte bebyggelser, der mest bestod af boder og »lejevåninger« i forhold til den nuværende bebyggelse, men i følge brandkortet afbrændte her ialt 8 boliger.

Ved søen langs Riddergades østside lå, tildels på Statshospitalets nuværende grund fra øst mod vest:

Magister Niels Schives bod, som stod ledig.

Etatsråd Christian Braems bod, som også stod ledig.

Byfoged Johan Barlags bod, lejer: Maren Blegkone.
Madam Gandorffs to boder, udlejet til Anders Svensk og
Jens Soldat.

Jens Jensens Krarups to lejevåninger, beboet af Kirsten
Cortsdatter og Maren Hansdatter.

Desuden lå to gårde på Statshospitalets grund syd for Store
St. Mikkelsgades nuværende forløb (se der) tilhørende Jens
Jensen Krarup og Tolle Gundersen Meldahl.

Leonisgade, østsiden:

Nr. 4-12: magister Niels Schives gård ved Lones kilde. Nord
for gården lå en tilhørende bod, lejer Peter Knot.

Nr. 14-16: 3 boder tilhørende magister Jens Ostenfeld, be-
boet af Birte Bastians, Dorthe Kolbechs, Adrian Musi-
kants enke, Kjeld Handskemager og Anne Fiskers.

Nr. 18-20: Andreas Herbst' gård, som gik ud til Mathiasgade
96 b (se der).

Leonisgade, vestsiden:

Hjørnet til St. St. Mikkelsgade 2 (se der) kræmmer Christen
Hansen Skives gård.

Nr. 1: Jørgen Høeg til Skærso's enke Elisabeth Parsbergs
gård, hvoraf kun et udhus brændte.

Nr. 3: Apollone Jensdatter Bruuns gård, som gik ud til Ma-
geløs nr. 4. Hun var gift med rådmænd Frederik Krøger.
Opr. halvdelen af Duernes gård, jvf. Mathiasgade 90.

Nr. 5: Willum Jensens anden gård gående ud til Mathiasgade
94, lejer skræder Niels Vejerslev.

Mageløs:

Hjørnet Mageløs 2, Sortebrødre Kirkestræde 5: Niels Si-
monsens Snedkers gård med 4 boder, beboet af Helle Væ-

vepige, Christen Hattemager, en unavngiven sykkone og Jens Bystrup.

Nr. 1: (det modstående hjørne): dr. med. Niels Erichsens enke Elisabeth Hildebrands gård med to boder, der beboedes af Erich Dam og Anna Holsten.

Nr. 4: Apollone Jensdatter Bruuns gård, jvf. Leonisgade 3.

Store St. Pederstræde, nordsiden:

Nr. 15: hjørnet Store St. Mikkelsgade 19, magister Jens Ostenfelds gård med to huse beboet af Sophie Elisabeth samt Niels Torp.

Nr. 13-11: seks boder tilhørende Christen Murmester i Rind og beboet af Kirsten Hasse, Maren Jacobsdatter, Maren Lyngsøe, Lauritz Bredsted og Hartmann Tulipan.

Store St. Pederstræde, sydsiden:

Nr. 24, hjørnet Store St. Mikkelsgade 15-17: Christen Lund Skrædders gård og våning, beboet af Niels Meintz.

Nr. 20: Jens Laursen Skomagers gård, hvor kun udhuset brændte.

Nr. 18: avlsmand Anders Pedersen Ørritz' gård, hvor ligeledes kun et udhus brændte.

Vi er hermed nået gennem byen med opregning af alt, hvad der brændte. Mod søen og mellem St. Hans port og Klosterporten nåede branden helt ud til byens grænser, og her blev også det plankeværk, der omgav byen, og som skulle hindre overtrædelser af told- og konsumtionsbestemmelserne, ødelagt. Dette fremgår af, at der i konsumtionsregnskabet for juli kvartal 1726 er anført en udgift til reparation af »byens lukkelse, som ved ildebranden blev nedbrudt og overalt ilde medhandlet«. Ved efterårsmarkedet den 14. september var det derfor nødvendigt at lønne 5 karle dag og nat til at holde vagt, for at folk ikke skulle smutte ud og ind gennem hullerne med ufortoldede varer.

Af særdeles kongelig mildhed og nåde

Som bekendt fandt branden sted den 25. juni og den 4. juli afsendtes ansøgningen om hjælp og fritagelse for skatter og afgifter, men først den 9. september er det brev fra kongen dateret, som gav de første løfter. I to og en halv måned har man gået i uvished og med den nægende frygt for byens fremtid. Skrivelsen af 9. september 1726 er nok netop nået frem, før efterårsmarkedet skulle afholdes den 14. september. Borgerne kunne begynde at føle, at trykket lettede og ånde lidt op.

Til de deputerede for finanserne og kommitterede i kommercekollegiet.

Vor synderlig bevågenhed tilforn!

Såsom indvånerne udi vor købstad Viborg meget klage-
ligen og allerunderdanigst for os har ladet andrage den store
skadelidelse, dem er påkommet ved den bemeldte Viborg by
den 25. juni sidst afvigte overgangne ulykkelige ildebrand,
idet de fleste af dem derved har mistet deres gårde og huse til-
ligemed alt, hvad de har været ejende, med allerunderdanigst
begæring, at Vi til nogenledes erstatning for sådan deres er-
lidte skade allerunderdanigst ville forunde de skadelidende
visse års frihed for tolds og konsumtions erlæggelse, så har
Vi efter sådan deres allerunderdanigst gjorte ansøgning og
begæring af særdeles kongelig mildhed og nåde allernådigst
bevilget, at forbemeldte Viborg bys indvånere, som afbrænd-

te er, udi de 12 næstfølgende år fra den 25. juni sidst afvigte at regne for al såvel tolds som konsumtions erlægelse og betaling må være befriet, såsom Vi holder allernådigst for, at byen ved dette middel kan istandsættes i fremtiden at kontribuere som forhen, og er derfor hermed Vores allernådigste vilje og befaling, at I straks derom lader gøre sådan anstalt, at de udi forskrevne tid kan nyde frugten af Vores dem i så måde forundte kongelige nåde. Derefter I Eder allerunderdanigst haver at rette. Befalendes Eder Gud. Skrevet på Vort slot Fredensborg den 9. september Anno 1726.

Frederik R.

De konserverede

Den største økonomiske støtte, som regeringen havde givet de brandlidte, var fritagelsen for told og konsumtion i 12 år (se side 51). Men de, som ilden havde skånet - »de konserverede« - skulle naturligvis stadigvæk betale deres afgifter. Imidlertid var rentekammeret, den tids finansministerium m.v., af den fornuftige mening, at når en stor del af Viborgs indbyggere blev fritaget for konsumtion, kunne man lige så godt helt lade være med at opkræve afgifterne og i stedet lade de konserverede betale et fast årligt beløb; på den måde sparede man også lønnen til konsumtionsforvalteren og hans betjente. Altså blev byens magistrat via stiftamtmanden beordret til at lave en ligning over alle de konserverede med angivelse af, hvad hver især kunne udrede til afløsning af konsumtionsafgifterne. Denne ligningsliste er aftrykt neden for, og som det vil ses blev slutbeløbet 863 rigsdaler. Til ligningen er føjet en efterskrift, hvori magistraten energisk søger at forsvare dette - lave - tal. Ligningen er dateret 28. oktober 1726, og 5. november videresendte stiftamtmanden den til rentekammeret og tilføjede sin anbefaling »i henseende til, at de fleste der udi anførte er fattige folk, som ikke meget formår at udrede og næppe kan have det daglige brød«.

Men de kloge herrer i rentekammeret var vant til ynke og klage, når det drejede sig om borgernes skatteevne, og lod sig ikke sådan løbe om hjørner med. Man indforskrev en opgørelse over, hvad der faktisk var blevet betalt i konsumtion i Viborg i juli kvartal 1726. Det blev til 455 rigsdaler, endda efter at lønninger var trukket fra. Og 4 gange 455 var 1820 rdl., hvilket altså var det beløb, de konserverede egentlig skulle betale om året. Under hensyn til at konsumtionen altid var højest i juli og oktober kvartaler, bl.a. fordi det var i de måneder, man købte vinterforråd ind, gik man dog med til at lade byen slippe med at udrede 1200 rdl. årligt. Listen omfatter følgende navne:

	rdl.	mark
Jens Bøstrup, nærer sig af liden avling og slagteri	10	
Løjtnant Seyr, ligeledes af liden avling	4	
Mandrup Davidsen, en daglønner		2
Søren Jensen nærer sig af liden avling og lidet slagteri	8	
Peder Pedersen Bødker, ligeledes af liden avling og lidet øltapperi	10	
Christen Pedersen Bødkers enke og søn, ligeledes af liden avling og brødbagning	4	
Christen Pedersen Faarbech, nærer sig af lidet købmandskab	10	
Hr. kaptajn Bille	6	
Madz Zeyrsen, nærer sig af liden ølsalg	4	
Erich Batum, nærer sig af liden avling	6	
Christen Jensen Post, ligeledes af liden avling	1	2
Hr. Casper Møller, kapellan ved Gråbrødre kirke	2	
Mogens Bøstrup	2	
Jacob Pedersen Hvas, nærer sig af liden avling og lidet øltapperi	10	
Christen Thomasen Tinstøber, nærer sig af sit håndværk og liden avling	4	
Willads Andersen Glarmester, nærer sig af sit håndværk	4	
Byfogeden sr. Barlag, som i consideration har mistet en våning i ildebranden, ansat	5	
Jens Jacobsen Skræder	1	
Jesper Jensen Skræder, nærer sig af sit håndværk	3	
Bertel Nielsen Snedker, nærer sig af sit håndværk	4	
Morten Torsen Zahlmagge, nærer sig af sit håndværk	3	

Anders Knot Skomager, nærer sig af sit håndværk	3	
Hans Jørgen, degn til Gråbrødre kirke, nærer sig af embedet og lidet skoleholden	1	2
Jep Hansen, hospitalsforstander	6	
Rådmand Peder Biørnsen	5	
Lektor Thomas Bhie	8	
Martinus Frisher Muurmæster, nærer sig af håndværket	4	
Lauritz Pedersen Mahler, nærer sig af sin profession	4	
Peder Christensen Tiise, nærer sig af liden avling	3	
Jens Jensen Hjulmand, nærer sig af liden avling	3	
Niels Nielsen Ålborg, nærer sig af øl- og brændevinssalg	8	
Rasmus Hvas Snedker, nærer sig af sit håndværk	4	
Bertel Bøhm Sahlmagger, nærer sig af sit håndværk	4	
Mætte Bøgelund, nærer sig af lidet øltapperi	3	
Lars Nielsen, nærer sig af liden købmandskab samt brygge- og brænderi	20	
Niels Larsen Bødker, nærer sig af liden avling	3	
Søren Jensen Ballund, ligeledes af liden avling	4	
Hans Michelsen Randers Skomager, nærer sig af sit håndværk	2	
Anders Jørgensen Serup, bedemand	3	
Niels Jensen Smed, nærer sig af sit håndværk	3	
Thøger Trane Mahler, nærer sig af sin profession	4	
Niels Mouritzen Rold, nærer sig af liden handel og agter at flytte fra byen	2	

	rdl. mark	
Oluf Lauritzen Hatmagger, nærer sig af sit håndværk	2	
Christen Povelsen, nærer sig af liden avling	2	
Christen Qvallested, ligeledes af liden avling	1	
Niels Christensen Hanskem., nærer sig af sit håndværk	2	
Niels Hansen Grumstrup, nærer sig af liden avling og lidet tapperi	5	
Christen Faardahl, nærer sig af liden avling og lidet brødbagning	3	
Niels Christensen Koch og Christen Andersen Koch, nærer sig ved fiskeri og lidet slagteri	3	
Jens Christensen Rend, nærer sig af liden avling og lidet brødbagning	5	
Søren Larsen, en daglønner		4
Jens Hviberg Hanskemager, nærer sig af sit håndværk	1	
Maren Jacobsdatter Vævkone, nærer sig af sit væven	2	
Poul Mahler, nærer sig af sin profession	1	3
Jens Povelsen Bødker, nærer sig af sit håndværk	1	3
Niels Kiølsen Handskemag., nærer sig af sit håndværk	3	
Peder Degns enke, fattig	-	
Anders Mortensen Koch, nærer sig af lidet slagteri	8	
Michel Fridrich, en daglønner		2
Peder Kudsch, en daglønner	1	
Morten Dronning Muurmestersvend, nærer sig af håndværket	1	
Peder Larsen Kølsen og Anna Nielsdatter	1	2

	rdl.	mark
Niels Rasmussens enke Dorte Nielsdatter		4
Anne Bager, sal. Jacob Hiortes enke, med datter		2
Thøger Sørensen Daglønner		2
Hans Jørgen Viltz, sælger bændel og hægter	1	2
Dorte Ibs og hendes broder Søren Ib Snedker	1	
Matthias Vrede, nærer sig af skoflikkeri		4
Christen Ib Snedker, nærer sig af sit håndværk		4
Hans Fridrich, nærer sig af urtekræmmeri	2	4
Jens Isachsen, nærer sig af brødbagning	3	
Rasmus Sørensen, en daglønner		4
Claus Jensen Vognmand, nærer sig af liden avling		3
Hans Matthisen Podemester, nærer sig af sin profession		2
Rådmand Johan Eggers, nærer sig ved øl- og brændevinssalg		8
Povl Borup, nærer sig af liden avling		2
Hans Jensen Ryberg, ligeledes af avl samt øl- og brændevinssalg		10
Erich Barch, en daglønner		1
Anders Roemand Muurmestersvend, nærer sig af sit håndværk		1
Alexander Høphner Organist		4
Rådstueskriveren Alexander Montros		5
Peder Mortensen Vægter		1
Søren Skorstensfeyers enke, nærer sig af håndværket ved hendes søn		1
Søren Vistisen Skoemagter, nærer sig af sit håndværk samt øl- og brændevinssalg		10
Christen Jensen Kleinsmed, nærer sig af sit håndværk		5

Madselle. Maren Harch, nærer sig af sin avling samt øl- og brændevinssalg	16	
Jacob Pedersen Skaltz, nærer sig af avling og lidet købmandskab	8	
Anders Jensen Ledertover Handschemag., nærer sig af sit håndværk	3	
Povl Slagter med sin svigerfader Anders Slagter, nærer sig begge af slagteri	10	
Niels Sørensen, nærer sig af liden avling samt brødbagning	6	
Monstr. Meehl Jubilerer, nærer sig af sin profes- sion samt lidet øltapperi	8	
Rasmus Krag Slagter, nærer sig af slagteri	7	
Ib Christensen Snedker, nærer sig af sit hånd- værk	1	2
Peder Sørensen Winkel, nærer sig af liden avling	2	2
Niels Christensen Skaltz, nærer sig af liden avling samt brødbagning	5	
Jep Andersen Smed, nærer sig af sit håndværk		4
Christen Gregersen Post	1	2
Sophie Justdatter		3
Anders Badscher	1	
Peder Jestrup, nærer sig af lidt avling	4	
Anders Wistisen Handschmr., nærer sig af sit håndværk	1	
Niels Kiildsen		3
Christen Larsen Tømmermand, nærer sig af sit håndværk	1	
Jens Thomasen Skræder, nærer sig af daglønneri		4
Jens Christensen Fastrop, nærer sig af liden avl samt brødbagning	6	

	rdl. mark	
Mette Møller og datter Hylleborre	1	2
Thomas Madsen, en daglønner	1	
Peder Albertsen, nærer sig af købmandskab, bryggen og brænden samt avling	20	
Elsebeth Baggers, nærer sig af at bage hvedebrød og sælger	3	
Torbian Clausen Zadelmagger, nærer sig af sit håndværk	1	
Anders Andersen Rind, en daglønner	1	
Anders Eichsen, nærer sig af lidet kræmmeri	3	
Jacob Johansen Skoemager	1	
Jens Torsens enke, nærer sig af lidet skoleholderi		4
Johan Jacobsen Handschemagersvend	1	3
Christen Jørgensen Snedker, nærer sig af sit håndværk	4	
Niels Andersen, nærer sig af liden handel med hu- der og skind	1	3
Christen Larsen Kræmmer, nærer sig af liden handel med huder og skind	3	
Christen Jensen Bøstrup, nærer sig af hans hæn- ders arbejde	1	2
Christen Pedersen Basse, nærer sig af bryggen og brænden	16	
Peder Jespersen	2	
Madz Pedersen Slagter, nærer sig af at slagte for andre	2	
3de søstere, navnlig Ide, Maren og Abild, nærer sig af spinden	1	3
Christen Handberg	1	2
Jacob Nielsen Fischer, ernærer sig af liden urte- kræmmeri	3	

	rdl. mark	
Søren Nielsen Fischer, nærer sig af liden avling	3	
Sal. Christen Larsen Giedsteds enke, nærer sig af avling og bryggeri og brænden samt lidet bageri	8	
Diderich Reebslaaer, nærer sig af avling samt liden bryggen og bagen	8	
Jørgen Thomæsen Feldbereder, nærer sig af sin profession	4	
Albert Rich, nærer sig af liden kræmmeri med hægter, synåle og bændel	1	2
Jørgen Andersen Tullipan, nærer sig af lidet urtekræmmeri	1	
Peder Larsen Giedsted, nærer sig af avling samt brændevinsbrænderi	5	
Giørt Jensen Knot, ligeledes af avling samt bryg- gen og brænden	8	
Peder Kaldal Skoemager, nærer sig af sit hånd- værk	2	
Johan Nielsen Feldbereder, ligeledes af sit hånd- værk	4	
Thomas Sørrensen, nærer sig af brændevins- brænderi og grovbrødsbagning	6	
Jens Andersen Ladefoget, nærer sig af liden avling	1	
Laurs Baltersen, nærer sig af liden handel med træfang	2	
Adam Tømmermand, nærer sig af sit håndværk	2	
Jens Pedersen Fischer, nærer sig af lidet urte- kræmmeri	1	
Jonas Wandel Corporal, ligeledes af lidet urte- kræmmeri	1	2

Søren Jensen Hatmager, nærer sig af sit håndværk	2
Sal. Mouritz Pinds enke, nærer sig af øl- og brændevinssalg	6
Phillip Ferring Bager, nærer sig af sin profession	4
Søren Hammer Skræder, nærer sig af sit håndværk	4
Sal. Snothorstes enke Johane, nærer sig af lidet tapperi	3
Jens Sørenss. Skomagervend	2
Peder Laursen Giedsted, nærer sig af liden avling	2
Jens Hansen Bøgeskov, nærer sig af en liden handel med småkram	2
Niels Thomæsen Kok Handskem.	2
Søren Jensen Feldbereder, nærer sig af sit håndværk	4
Simon Reiniger Skræder, ligeledes af sit håndværk	1
Anders Klinge Skomagervend	1
Søren Jensen Feldbereder	4
Bernt Evertsen Skoemager, nærer sig af sit håndværk	1
Søren Jepsen Skoemager, ligeledes af sit håndværk	1
Baltzer Daniel, nærer sig af grovbrødsbagning	4
Søren Terkelsen Handschem., nærer sig af sit håndværk	2
Niels Normand Tømmermand	1
Jørgen Mortensen Hanskemagge	1
Christen Sørensen Falletzgaard, nærer sig af liden avling	2

Søren Faarbech, nærer sig af liden avling samt øl- og brændevinssalg	6	
Peder Sørensen Feldbereder, nærer sig af hånd- værket	1	
Christen Larsen Skive, nærer sig af sine hænder arbejde	1	
Christen Andersen Handskemag. Svend	1	2
Olluf Erichsen i Dampen, nærer sig af lidet tapperi	4	
Søren Fæehyrde	-	
Peder Ollufsen Roede	1	
Jens Bertelsen Skoemager, nærer sig af sit hånd- værk		4
Marius Markuss. Kleinsmed, ligeledes af sit håndværk	1	2
Hans Jensen Biere, nærer sig af liden avling samt grovbrødsbagning	5	
Sal. Niels Madsens enke, nærer sig af at spinde		4
Peder Alstrup Handschemager, nærer sig af sit håndværk samt lidet bryggen og brænden	8	
Christen Kanick, ligeledes af sit håndværk	3	3
Jens Larsen Vranum, nærer sig af liden avling	2	
Jens Pedersen Vore, nærer sig af bryggen og brænden	5	
Mads Pedersen Handschemagr.		2
Joachim Kammager	1	
Olluf Jensen Hatmagr. svend		2
Christen Vad Handschemagr.		4
Hans Villumsen		3
Thomas Snedker	1	

	rdl. mark	
Søren Jensen Møller, en daglønner		3
Laurs Faarbech Kræmmer, nærer sig af liden handel med humle og skind	2	
Søren Kolde Hatmager, nærer sig af sit hånd- værk	2	
Knud Pedersen Skoemager, ligeledes af sit hånd- værk	1	2
Sivert Madsen, en daglønner	1	3
Peder Jensen Skoemagersvend		4
Mickel Povelsen Navntoft, nærer sig af avling samt bryggen og brænden	6	
Christen Pedersen Post	1	2
Mickel Andersen, nærer sig af liden avling	1	
Madz Alstrop Handschemager, nærer sig af sit håndværk	1	2
Niels Jensen Tisted, nærer sig af lidet avling	3	
Madz Sørensen Kudsk, nærer sig af grovbrøds- bagning	4	
Jens Christensen Tømmermand, nærer sig af sit håndværk	2	
Kasten Godsche, nærer sig af bryggen, brænden og bagen	8	
Anders Jensen Guldsmed, nærer sig af sin profes- sion	2	
Jens Nielsen Handschemagger, nærer sig af sit håndværk	4	
Morten Markussen Bager, nærer sig af sin profes- sion	10	
Christen Sparkiær, en daglønner		4
Niels Pedersen Ledertover, nærer sig af en liden handel samt øl- og brændevinssalg	20	

Jens Nielsen Lindholm Hatemager, nærer sig af sit håndværk	3	
Gotfrid Skiønning, nærer sig af lidet kræmmeri med bændel	2	
Lars Adamsen Smed, nærer sig af sit håndværk	3	
Christian Bøshold Barberer	2	
Hans Thomæsen Bager, nærer sig af sin profession samt bryggen og brænden	12	
Jens Pedersen Handschemager, nærer sig af sit håndværk	4	
Erich Rolfssen Peruqvemager, nærer sig af professionen	2	4
Sal. Søren Smeds enke		4
Hr. Rådmand og postmester Christian Mørck	3	
Frantz Skæg Slagter	4	
Jacob Jensen Snedker	1	
Kiersten Christensdatter, nærer sig af lysestøberi og liden grynsalg	1	
Søren Lassen Handskemagersvend		2
Niels Larsen Skræder	1	
Christen Christensen Glarmester	2	
Jesper Spoermager, nærer sig af sit håndværk	3	
Peder Mouritzen Graae, nærer sig af købmandskab samt bryggen og brænden	8	
Mickel Rodewahl Kobbersmed	3	
Peder Nielsen Ledertofver Handskemager, nærer sig af sit håndværk samt lidet øltapperi	8	
Hans Jensen Fraussing, nærer sig af lidet bryggen og brænden	8	
Erich Jensen Handschemager, nærer sig af sit håndværk	4	

	rdl. mark	
Peder Knudsgaard, nærer sig ved bagen og brænden	6	
Gregers Mortensen, handler med småkram, hægter og bændel	5	
Peder Munk Skoemager	3	
Jens Christensen Handschemager, nærer sig af sit håndværk	4	
Sahl. Niels Rosborgs enke, nærer sig ved bryggen og bagen	6	4
Jens Gravballe, nærer sig ved liden avling samt brødbagning	3	
Sahl. Hans David Zanders enke, fattig		
Jacob Madzen Vafver, nærer sig ved liden avling	2	
Christen Sørensen Skrifver, nærer sig ved brænden og bagen	4	
Peder Christensen Faarbech	1	
Jens Fuusager, nærer sig af avling samt bryggen og brænden	10	
Jesper Pedersen Skoemager		4
Jacob Iversen Skoemager	1	2
Peder Overgaard Skoemagr., nærer sig af sit håndværk	5	
Anders Finderop Handschemager, ligeledes af sit håndværk	2	
Jens Pedersen Knap Skoemager, ligeledes af sit håndværk	2	4
Christen Nielsen Dreyer, nærer sig af sit håndværk	1	
Christen Ebeltoft Skoemager, nærer sig af sit håndværk	1	
Søren Fandrup, nærer sig af liden avling	2	4

	rdl. mark	
Christen Christensen Skoemager	1	
Madz Jacobsen Væfver, handler med hægter og knappenåle	1	
Christen Rind Feldbereder	1	2
Peder Kollerop Skoemager	1	
Søren Christensen Biering, en daglønner		4
Jens Bøstrup Vognmand, nærer sig af avling	2	
Cathrine Laursdatter, nærer sig af spinden		2
Jens Qvols, nærer sig med heste og vogn at bortleje til andre	2	
Peder Lauridtzen, nærer sig ved liden avling	2	
Poul Michelsen Smed, nærer sig ved sit håndværk	6	
Knud Hollænder Feldbereder, nærer sig af sit håndværk	1	
Anders Christensen Bødker Handschemager-svend, arbejder for andre		2
Jens Mamman Handschemager, nærer sig af sit håndværk	2	
Tønne Notler		4
Christen Knot Skoemagers enke		4
Jens Jensens enke, nærer sig ved grovbrødbagning	4	
Hans Tømmermand	1	2
Jens Povelsen Skoemager	1	
Frantz Bødker	1	
Lauritz Væver, handler med hægter og bændler	1	
Anders Holbech Hanskem., nærer sig ved sit håndværk	3	
Peder Iversen Handskemag.	2	
Christen Nielsen Hatemager, nærer sig ved sit håndværk	2	

	rdl. mark
Anders Sørensen, nærer sig ved købmandskab	
samt bryggen og brænden	16
Ialt 265 familier.	Summa 863 rdlr.

Disse foranførte og specificerede er alle de, som fra ildebranden blev konserverede, hvilke, omendskønt de befindes mange i tallet, dog næsten alle, nogle få familier undtagen, er fattige håndværksfolk, avlsmænd og daglønnere hvoraf 2 à 3 partier sidder sammen i ét hus, så at hvad enhver er ansat for, der ialt beløber sig til summa 863 rdr., er det højeste, de efter vores ringe tanker kunne udlove årligt at svare, både i henseende de fleste er så fattige, at de hverken formår at brygge eller bage, men må købe det i skillingetal hos andre, et slagtehoved, som 2 kan være om at købe, eller nogle få fårehoveder undtagen, der er alt det, de årlig svarer konsumtion af.

Dernæst at den næring, som de konserverede nu bruger med bryggen og bagning samt brændevinsbrænding, vil aftage, når de skadelidende, som er benådede med 12 års frihed for al told og konsumtion, får mindste husly igen over hovedet; thi da vil bryggen, brændevinsbrænding og bagning ufejlbar blive det første, de fleste, som end ikke tilforn har ernæret sig deraf, det vil de gribe til, og følgelig, da de kan give bedre vare for mindre køb end de, der skal svare konsumtion, drage al slig næring til sig.

Og endelig at den konsumtion, som svares ved portene af bonden og andre udenbys folk for alle slags fødevarer, gæs, ænder, høns, gryn, havre, hø, fodring og ildebrændsel med videre, gør en formindskelse i summen, om forpagtningen, som vi allerydmygst håber, bliver ophævet.

Vi vil derfor af deslige årsager allerydmygst bede Deres Excellence til det bedste rekommanderer disse varer på de konserveredes og allermest de fattige, som i tallet er de fleste, deres vegne gjorte erindringer til konsumtionens formodentlig ophævelse, som med største submission stedse forbliver Deres Excellences højædle og velbårne hr. Gehejmeråd og stiftsbefalingsmands

pligtskyldigste og allerydmygste tjenere

Viborg den 28. oktober 1726

sign.	<i>H. Knudsen Rafn</i>
<i>C Mørch</i>	<i>Peder Bjørnsen</i>

At komme nogenledes til den forrige næring og brug

Et halvt år efter branden, nemlig den 27. dec. 1726, udfærdigedes endelig det dokument, som kom til at danne grundlaget for, at byen igen kunne begynde at komme til kræfter. Ganske vist imødekom kongen ikke borgernes ansøgning på alle punkter - således fik man ikke de ansøgte 20 års frihed for told og konsumtion, men kun, som anført side 51, 12 år - men der blev givet byen og dens borgere rimelige chancer for at komme på fode igen. Både landsting og snapsting skulle forblive i byen, og hvad angik de offentlige bygninger behøvede man heller ikke at være bekymrede, da kongen ville skaffe midlerne til deres genopbygning.

Vi Frederik den Fjerde af Guds nåde konge til Danmark og Norge ... gør vitterligt at eftersom vi af kongelig kompassion og medlidenhed over den beklagelige og ynksomme tilstand, udi hvilken vores kære og tro undersætter i vor købstad Viborg ved den dem den 25. juni udi indeværende år overgangne ulykkelige ildebrand er gerådede, allernådigst har været betænkt på, hvorledes det kunne være gørligt, dem, som noget langt fra søen og sejlads er boende, således at gribe under armene, at de kunne få deres huse igen opbyggede, og komme nogenledes til deres forrige næring og brug. Så har vi af sær kongelig mildhed og nåde, så og udi anledning af de skadelidende udi bemeldte vor købstad Viborg, deres allerunderdanigste ansøgning og begæring, ved dette vores åbne brev,

dem med efterskrevne poster allernådigst villet beneficere og benåde:

1. Ville vi allernådigst, at de af indbyggerne udi Viborg, som ved foranmeldte ildebrand har taget skade, ifølge af vores til os elskelige vores deputerede for finanserne og kommitterede i kommercekollegiet den 9. sept. sidstafvigt ergangne allernådigste befaling, udi de tolv næstfølgende år, fra den 25. juni næstleden at regne, for al såvel tolds som konsumtions erlæggelse og betaling skal være befriede.

2. Have vi og allernådigst hermed bevilget, at de skadelidende sammesteds udi forskrevne tolv år for alle deres kreditors krav og anstrengelser aldeles må være befriede, så at de imidlertid ej må tvinges ved noget lovmål mere til bemeldte deres kreditorer at betale, end hvad de selv efter evne kunne afstedkomme, dog skal denne vores dem allernådigst forundte frihed ej strække sig videre end til gæld, som de før forommeldte 25. juni sidstafvigt, da de med den hårde ildebrand blev hjemsøgt, sig haver pådraget.

3. Hvad sig ellers Landstinget og Snapstinget, som hidindtil i bemeldte vor købstad Viborg har været holdt, anbelangende, da ville vi allernådigst, at samme dér herefter, som tilforn, skal holdes og ej derfra til noget andet sted forlægges.

4. Angående byens afbrændte publicque bygninger, som vi allernådigst har befalet os elskelige vores geheimeråd og stiftsbefalingsmand hr. Iver Rosenkrantz til Rosenholm, ridder, biskop hr. Johannes Trellund, assessor Kierulf og assessor Stallknecht samt borgmester Hans Rafn at tage udi øjesyn, så og om deres opbyggelse igen til os at indsende deres allerunderdanigste forslag og betænkende, så ville vi allernådigst være betænkt på, når sligt til os fra dem indkommer, vores videre allernådigste resolution om skattens udskrivelse

og indsamling til deres opbyggelse og istandsættelse at meddele...

Givet på vort slot Frederiksberg den 27. dec. 1726

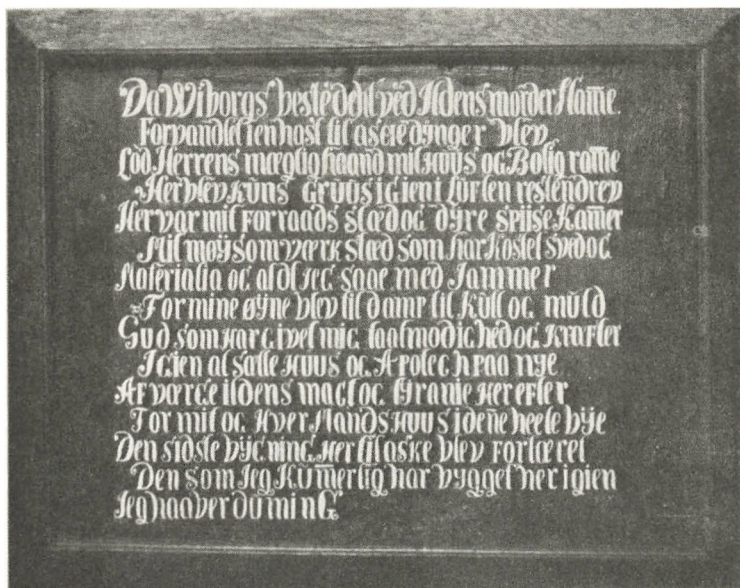
under vor kongelig hånd og signet

Frederik R.

Ildebrandsindskrifter

Bortset fra Testrups kort (side 13) findes der ingen billeder af branden eller af den brandhærgede by og dens ruiner. Men forskellige steder i byen beretter indskrifter om begivenheden. Den længste indskrift hænger i Viborgs gamle apotek, Svaneapoteket på Nytorv. Den er temmelig slidt, og slutningen mangler helt. På Nationalmuseet opbevarer man en kopi af en anden tavle, som engang må have hængt på apoteket.

Da Viborgs bedste del
ved ildens morder flamme
forvandlet i en hast
til askedynger blev,
lod Herrens mægtig' hånd
mit hus, min bolig ramme.
Her blev kun grus igen,
i luften resten drev.
Her var mit forrådssted
og dyre spisekammer,
mit møjsom' værksted, som
har kostet sved og (guld?).
Materialia og alt
jeg så med jammer
for mine øjne blev
til damp, til kul og muld.

Ildebrandstavlen, som hænger over Svaneapotekets indgangsdør, er af sortmalet træ med forgyldte bogstaver.

Gud, som har givet mig
tålmodighed og kræfter
igen at sætte hus
og apotek på ny,
afværge ildens magt
og tyranni herefter
for mig og hvermands hus
i hele denne by.
Den sidste bygning her
til aske blev fortæret.
Den, som jeg kummerlig
har bygget her igen,
jeg håber du min Gud

Nationalmuseet:

År sytten hundrede
og seks og tyve tændtes
på Prosperdagen ild,
hvorved desværre brændtes
den gamle Viborgs stad
med kirke, hus og alt.
Da apoteket og
i kul og aske faldt.
Det hus og officin,
som Herrens nådes skygge
fra brand og fjendehånd
bevarer, at det må
til patienters trøst,
indtil det rådner, stå.

Viborgs gamle rådhus - det nuværende Stiftsmuseum - blev efter branden genopført af Claus Stallknecht 1728-30. Allerede i 1744 blev det påny restaureret, og ved den lejlighed blev der malet en pudsig indskrift på rådhusallens væg:

I underdanighed
jeg mig for kongen nejer,
som al min herlighed
lod sætte og den ejer.
Da ildens brande-tyv
bortranede min krop
lod han opbygge mig
igen fra grunden op.
Men da min kjortel var
af uvejr ilde handlet
og i en slet gestalt

forpjalldret og forvandlet,
da byens magistrat
mig reparere lod,
så at jeg nu er sat
igen på forrig fod.
Thi borgerskabet har
så hjulpet mig med penge,
at nu rådhuset kan
for byen vare længe.
Fra brande Gud det fri!
Deraf sker byen gavn.
At mure sidst på det
Gud hjalp Andreas Havn.
1744

De største bygninger, der blev flammernes bytte, var kirkerne, og her finder vi flere »ildebrandsindskrifter«, flest i Søndresogns kirke. I denne kirke blev der efter branden opstillet en døbefont af træ med en »himmel« over. Den stod der til 1907. Omkring fonten var der et rækværk, hvor der var malet navnene på 22 borgere, som havde skænket fonten til kirken. Fontehimmelen bar følgende indskrift:

1726
Jeg blev opbrændt udaf den brand,
Hvormed Gud kirken tændte,
Da han ved en almægtig hånd
Stor Del af byen brændte.
Omskrevne mig bekostet har,
Nu kan jeg kirken pryde,
Bag altret deres lige-bår'
Derfor sit sted skal nyde.
Jeg ny nu og stafferet står,

Gud selv det sådant vendte,
At jeg må stå til alting får
Sit sidste fald og ende.
1730

I kirken hænger en stor og meget smuk malmlysekrone med 20 lysearme. Den bærer følgende indskrift:

År efter Christi fødsel 1729 har velfornemme mand Thomas Bjerring, borger og indvåner i Randers, Gud til ære og kirken til prydelse givet og foræret denne lysekrone til Sortebrødre kirke i Viborg, efter af den ulykkelige ildsvåde, som skete den 25. juni 1726, bemeldte kirke med dens ornamenter tilligemed domkirken og den største del af byen havde ruineret og ødelagt.

Fra gammel tid har det været skik og brug at støbe inskriptioner i kirkeklokker. Alle de gamle kirkeklokker smeltede i ildens hede, og i indskrifterne i de nye klokker omtales naturligvis ildebranden. På Søndre-sogns største klokke, der vejer 750 pund, står:

Anno 1729, den 21. januar er ved sognefolkets og andre Guds børns berømmelige gavmildhed denne klokke genstøbt, som år 1726 udi den store ildebrand, der overgik denne kirke og bedste del af byen, tillige med tvende andre blev smeltet.

Caspar Kønig hat mich gegossen,
Durchs Feuer bin ich geflossen.

Den anden noget mindre klokke har en længere indskrift på latin, der fortæller, at efter at ildens gud - Vulkan - havde smeltet klokken, blev den støbt påny 1728 af Caspar Kønig, hvorefter den atter kalder til helligdommen. I 1926 blev den dog afløst af en ny klokke og står nu i kirkens nordlige sideskib.

Den samme klokkestøber støbte i 1730 domkirkens tre klokker. De to største har latinske inskriptioner. På den største står:

Denne klokke, helliget Gud og kirken, og som for halvandet hundrede år siden var skænket af højsalig kong Frederik den Anden, blev ødelagt i byens og tempelets brand den 25. juni 1726.

På kong Frederik den Fjerdes, Danmarks konges, bekostning blev den gengivet til brug på dette sted.

Den er ophængt 1730.

Den forgår med verden. Den smelter med elementerne.

Mester Caspar Kønig støbte mig.

Den mellemste klokke har foruden Frederik den Fjerdes navnetræk denne inskription:

Efter byens og tempelets ulykkelige brand år 1726 støbt på kongelig bekostning 1730.

Frygter Gud! Ærer kongen!

Mester Caspar Kønig støbte mig.

Den mindste af de tre klokker bærer kongens billede og cifre og desuden følgende vers:

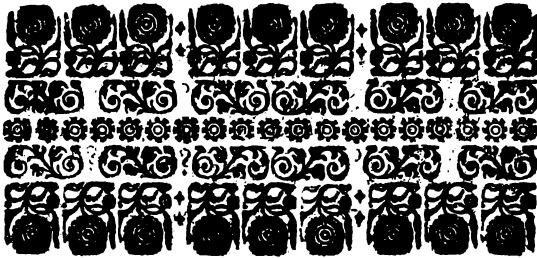
Anno Christi 1726 jeg smeltet faldt i ildens våde.

Anno Christi 1730 jeg støbtes ny ved kongens nåde.

Gud vær Domkirken og vor fattig' så mild,

at jeg må hænge her til verdens sidste ild.

Mester Caspar Kønig støbte mig.

1.

Viborgyndig Damme/
Du denlig Jyllands
Ort

Hvi stoar du saa i Flamme/
Hvi seer mand dig saa sort/
Skal du i Velstand høre
Et Væ Vulcani Bud/
Dg dig din Pragt afføre/
Ved Ildens straale Skud.

2. **J**

Ildebrandsvisen findes kun i et eksemplar, som hører hjemme i Karen Brahes bibliotek i Landsarkivet i Odense. Det er et lille blad på otte sider.

O Viborg, yndige dame, hvorfor er du så sort?

Med dette bedårende billede indledes en samtidig skillingsvisе om branden. Visen kendes kun i et eksemplar, og dens forfatter angiver sig kun som J. B., men er efter P. M. Rørsigs formodning præsten i Brandstrup Jens Bering.

Digtet er med sine lærde sammenligninger tidstypisk, således omtales lyderkongen Krøsus som billede på den rige mand, og tiggeren Iros fra Odysseens 18. sang som billede på den fattige. Det knudrede sprog kan nok volde lidt besvær, men det lader sig ikke modernisere uden at tekst og rim ødelægges. Således ville f.eks. kortformen af madamme »Damme« i første linje ikke kunne rime på »Flamme«, hvis det blev omsat til det moderne ord »dame«. Visens overdrivelser i 4. vers skal man ikke tage bogstaveligt: der gik ikke menneskeliv tabt ved branden.

Dannemarkes
Lande og Rigers
ynkelige Medsorrig
over
Viborrigs,
ynkelig Ødeleggelse /som ved
ulykkelig og hastig Ildebrand blev
nedlagt i Støv og Aske
Tiisdagen den 25. Junii 1726.
Sørgeligst eftertænkt
af
J. B.
Tryckt Aar 1726.

Jeg råber fast, o Herre

Fransk psalter Strassburg 1539

The image shows a musical score for the hymn 'Jeg råber fast, o Herre'. It consists of five staves of music in a single system, written in a treble clef with a common time signature (C). The melody is simple and consists of eighth and quarter notes. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across notes. The lyrics are: 'Jeg rå-ber fast, o Her-re, af dybsens nød til dig, du vil mig nå-dig væ-re og ger-ne hø-re mig; dit ø-re du ned-bøj-e, når jeg min bøn frem-bær; og mærk ud-af det høj-e, hvad min be-gæ-ring er!'.

Jeg rå-ber fast, o Her-re, af dybsens nød til
dig, du vil mig nå-dig væ-re og
ger-ne hø-re mig; dit ø-re du ned-
bøj-e, når jeg min bøn frem-bær; og
mærk ud-af det høj-e, hvad min be-gæ-ring er!

På titelbladet er det angivet, at visen synges på melodien til salmen »Jeg råber fast, o Herre«, som findes i Den danske Salmebog som nr. 474. Men mange andre salmemelodier kan anvendes, bl.a. melodierne til »Befal du dine veje«.

1.
O Viborg yndig Damme/
Du deylig Jyllands Ort
Hvi staar du saa i Flamme/
Hvi seer mand dig saa sort/
Skal du i Velstand høre
Et Væ Vulcani Bud/
Og dig din Pragt afføre/
Ved Ildens straale Skud.

2.

I gaar var du ophøyet/
Mod Himlens høye Poel
I Dag er du nedbøyet/
Af Lyckens vrede Soel/
Det mange ja disverre
Med Suck bekiende maa/
Sit Lif med Suck fortære
Med Suck til Graven gaa.

3.

En Bager Ild optendte/
Ey tæcnkte Ildens Glød/
Hans Huus vilde opbrende/
Og føre sig i Nød/
Men Ilden snart sig strakte
Mod Himlens mørke Skye/
Og ved sin Kraft nedlagte
Snart gandske Viborg Bye.

4.

Her maa en Hustrue miste
Sin kierlig Egte-Mand/
Her Egtemanden friste/
Dend sørge Eenlig Stand/
En Moder Barnet favne
I denne ilde Brand
En Ven en anden savne/
Ved væstands brente baand.

5.

De arme Barsel-Qvinder/
I deris Smerte vraa/
Med Væ og Bleege Kinder
Her Døden vente maae/
Enhver med graad maa klage
Min Velfært borte er/
Min Velfært, velstands mage
I Aske ligger her.

6.

Forskaan't er og ey bleven
Dens Bisp- oc Præstegaard/
Men ynckelig bortreven
Af Ilden, det er haard;
Ey Bibliothek og Kircke
(Ey Gods som derudi
I Udbyggerne har flytte
Til Frelse,) blev ey fri.

Dog seer vi Herrens Naade
Nu hver bedrøvet stod/
At hand i denne vaade/
Af Ilden naadig lod
En Kirke overblive/
For denne sørge Flok/
Der dem sin Trøst at give/
Som har til alle nok.

8.

Har hand jer Gods berøvet/
Hand dobbel gir igien/
Har hand jer saa bedrøvet
Hand er jer trøste Ven/
Taalmodig vi maa skikke
Os med Guds villie/
Hans vredis Kalk uddrikke
Dog med Fornøyelse.

9.

Job var af Rigdoms velde/
En stor og æret Mand/
Dog maa ved modgang helde
I en ælendig Stand/
Dog var hand contenteret/
Med denne vrede Straf/
Sin Gud af Hierte æret
Derfor ham dobbelt gaf.

10.

Hver heraf Lærdom drager/
Som udi velstand gaar/
Vel Ilden i agt tager
At hand ey Væstand faar/
En gnist foragt snart tændis
Kand til stor ildebrand/
Cræsus naar Lycken vendis/
Snart Irus blive kand.

Salig madam Bertelsen, det sidste øjenvidne

I sidste kapitel i bogen om de store ildebrande i Viborg viser P. M. Rørsig, hvordan 1726 kom til at stå som skæbneåret, der fik omtrent al skylden for byens nedgangstid. Han fortæller også om enkemadamen Bertelsen, der var den sidste, der kunne huske branden. Karakteristisk nok er det gennem hendes barneøjne vi får det eneste glimt af, hvordan det gik de mange husdyr, der dengang fandtes i en købstad.

Det attende århundrede bragte altså over Viborg provinsens største brand i historisk tid.

Året efter udkom den første Viborg-beskrivelse, Christen Erichsen: Viborg Byes Beskrivelse. Her skriver han i forordet:

»Den gode by Viborg har fået al anden anseelse end den tilforn havde, idet den skadelige og uformodentlige store ildebrand, som udi næst forleden år dér optændtes, har så godt som ødelagt byen og berøvet indbyggerne en stor del af deres midler og ejendomme«.

I 1779 udkom »Samlede Efterretninger om Viborg Bye«, skrevet af A. C. Krog. Heri hedder det:

»Så herlig og anseelig by, Viborg har været i ældre tider, så ringe og ubetydelig er den nu. De mange ulykkelige ildebrande, hvoraf den tid efter anden ynkeligen har været hjem-

søgt ... har således svækket dens kræfter, så at dens opkomst næppe mere vil være at formode.

Den sidste bedrøvelige ildebrand i 1726 gav denne by sit banesår, idet den fortærede de bedste og allerfleste såvel adelige som borgerlige huse, som også offentlige bygninger, hvorpå mange øde pladser, som endnu er uopbyggede, den dag i dag er noksom tydelige kendemærker. Siden denne brand har byen år for år stedse aftaget«.

Sådan gik det den by, der med sine mange historiske minder og fortidslevninger allermest trængte til at skånes.

I lange tider efter stod 1726 som mærkeåret, ja som rædselsåret, der bragte mangan velstillet borger tiggerstaven i hånden. Fra mund til mund, fra gammel til ung gik beretningerne om, hvordan Viborg lagdes øde. Men den dag måtte jo også komme, da det sidste øjenvidne til den uhyggelige tildragelse, da over to hundrede familier af røg og flammer drevs helt af by, i de fleste tilfælde efterladende så godt som alt af bo og midler - den dag måtte komme, da den sidste, der af selvsyn kunne berette om denne ulykke, lukkede sine øjne og stedtes til hvile.

Det skete dog først den 4. marts 1819. Den Viborger Samler bragte følgende nekrolog:

»I disse dage er død en af de ældste her i staden, den hundredårige enke madam Anne Handberg salig Bertelsen, enke efter den 1797 afdøde hospitalsforstander Niels Bertelsen.

Hun var født her i byen og var den eneste nulevende af dem, der så den store ildebrand 1726 ødelægge de to trediedele af Viborg, da de to kirker brændte og tillige Søndresogns(!), hvor hun var døbt. Også kirkebøgerne forgik, så at hendes egentlige alder vides ikke, men at hun da må have været 7-8 år er uden tvivl, da hun allerede dengang gik i skole og godt kunne erindre branden og mange af de ved den øde-

lagte bygninger, og dermed forbundne besynderlige omstændigheder, således f.eks. at svinene forbrændte løb og skreg på gaden. Hun led i de sidste fire år af sit liv af store gigtsmerter og måtte holde sengen. Forhen var hun rask og rørig.

Hendes afdøde mand og hun, der ingen børn havde, skænkede ved testamente, foruden adskillige gaver til familien, 24 agre på Viborg mark og desuden 500 rigsbankdaler til stadens hospital, og i fald noget bliver tilovers, henlægges det til byens fattigvæsen.

Disse braves minde vil da ikke lettelig uddø«.

Niels Bertelsen var hospitalsforstander fra 1781 til sin død 1797. Han og Anne Handberg var velstående folk. De ejede og beboede den nuværende domprovstegård på hjørnet af Leonisgade og Sortebrødre Kirkestræde og besad desuden en del af byens markjorder.

En uge efter ovenstående omtale af Anne Handbergs levned og død bragte Samleren følgende rettelse og tilføjelse:

»At salig madam Bertelsen var den ældste nulevende af *dem, som så* Viborgs brand, kan ikke være tvivl underkastet, da ingen ældre folk nu fandtes her i byen.

Derimod er hun ikke født i Søndresogn, hvis gamle kirkebog endnu er til, men i Nørresogn, hvor præstens gård brændte, men kirken sparede ved hans anstrengelse.

Og derfor ved man ikke, hvor meget hun var over hundrede år«.

Kilder og oplysninger

Allerunderdanigst indberetning om branden

Danske kancelli, henlagte sager A 1726, D 113. Rigsarkivet.

Som en tåge over byen

P. M. Rørsig: De store Ildebrande i Viborg. Fra Middelalder til Nutid. I Anledning af Tohundredaaret for Kæmpebranden 1726. Viborg 1926. Særtryk af Viborg Stifts Folkeblad.

Ildebrandshistorien fortalt af en samtidig

Testrups manuskript Ny kgl. Sml 756 c 4° (Det kgl. Bibl). Beretningen om branden er udeladt i den trykte udgave af Rinds herreds krønike (Jydsk Sml. I). En kopi af ms. findes på Landsarkivet i Viborg (H 7 (407) - 1). Listen over relikvierne i domkirken er her gengivet efter originalen, men med rettelser i overensstemmelse med P. Severinsens kommenterede liste i Viborg Domkirke (1932) s. 280-83.

Bods- og bededag i Gråbrødre kirke

Viborg bispearkiv. Kopibog 1726 - 36 (C 2 - 26). Landsarkivet for Nørrejylland.

J. P. Thjørring: Beskrivelse over Viborg bys tilstand og beskaffenhed (H 7 (345) - 3). Landsarkivet. Trykt i Jydsk Sml. IV.

Tinglysning efter bortkommet eller stjålet gods

Viborg rådstuearkiv. Justitsprotokol 1713-34 (D 33 - 3). Landsarkivet.

Sit eget at redde og bjærge

Viborg byfogedarkiv. Justitsprotokol 1723-30 (B 45 - 5). Landsarkivet.

Rygtet når hovedstaden

Skillingstryk. Lokalhistorisk Arkiv for Viborg kommune.

Den ypperlige, ældgamle domkirke

Viborg bispearkiv, anf. sted. Forsk. akter ang. de brændte kirker findes i Dansk Kanc. ad skab 8 nr. 212 B. Rigsarkivet.

Jammerskrig og veklage

Gl. kgl. sml. 2353 (Det kgl. Bibl). Fuldstændigt aftryk ved Svend Aakjær i Viborg købstads historie s. 506-10. En bønsskrivelse af 21. juli 1726 fra magister Jens Ostenfeld til kongen om skattefrihed m.v. er ikke medtaget her, men findes trykt i Jydske Sml. IV s. 114-15.

Af særdeles kongelig mildhed og nåde

Kgl. resolutioner og reskripter 1720-59. Rentekammeret 2246.10 Rigsarkivet.

De konserverede

Rentekammeret, anf. sted.

At komme nogenledes til den forrige næring og brug

Viborg rådstuearkiv. Indkomne breve til magistraten ang. brandvæsen og borgervæbning 1717-93 (D 33 - 311). Landsarkivet.

Ildebrandsindskrifter

P. M. Rørsig, anf. sted. A. Køcher: Søndre Sogns Kirkes Historie (1929). Aage Schæffer: Viborg Svaneapoteks Historie 1573 - 1923 (1923).

Ildebrandsvise

P. M. Rørsig, anf. sted. Karen Brahes bibliotek (U 21 - 173). Landsarkivet for Fyn.

Salig madam Bertelsen, det sidste øjenvidne

P. M. Rørsig anf. sted. Den Viborger Samler 13. marts 1819.

Forfeignesse

Over de den 25. July A^o 1726.
indi Wi6079
ved een Ulykkelig Ildbrand ruinerede
Famillier samt afbrændte Huiſe og Vaarde
med Kirker og Publige
Stæder

Ikem
Indbyggernes væmodige Supplige Kallige
med Behejme Raad og Stifts befahlings mand
S. Auer Rosenkrantz
Allerunderdanniſte Memorial
til

Hans Kongelige = Majestæt
om Opreisning og Hielp
for Byen og de Afbrændte
af Pætro Wiborg den 4. July
Anno 1726.